

כבילתה של היד המושטת לעזרה: מבט ביקורתי בעבירת הסיוע להתאבדות

אסף הרדוף*

מבוא

א. פרשת פלונית

ב. מבט דוקטרינרי בעבירת הסיוע להתאבדות

1. הזיקה בין סעיף 31 לבין סעיף 302

2. עבירה התנהגותית או תוצאתית, והיסוד הנפשי הנדרש

ג. מבט נורמטיבי: מדוע להפליל סיוע להתאבדות?

1. אוטונומיה, הסכמה, אחריות וזכויות

2. התאבדות וסיוע לה: קדושת החיים נגד הזכות לחיים

3. פלונית: הדילוג על שאלת החמלה

4. פלוני בראי הנרטיב: ניצחונה של הבושה

סיכום

אפילוג: פרידה מריטה

מבוא

בדצמבר 2025 פורסם פסק דין **פלונית**, שבו נדונה בבית המשפט העליון אחריותה של מטופלת במחלקה פסיכיאטרית סגורה לסיוע להתאבדות של מטופל אחר במחלקה, עבירה לפי סעיף 302 לחוק העונשין, תשל"ז-1977. עבירה זו כמעט ואינה נאכפת, ופסק הדין ניצל את ההזדמנות כדי לדון בהרחבה בגבולותיה הדוקטרינריים. בית המשפט קבע כי את המונח "מסייע" בעבירה יש לפרש לפי סעיף 31 לחוק העונשין, אך עלתה מחלוקת אם מדובר ב"עבירה התנהגותית" או "עבירה תוצאתית", ובהתאם גם עלתה התהייה מה

* דוקטור, מרצה בכיר, המכללה האקדמית צפת; מלמד וחוקר את כל ענפי המשפט הפלילי מאז 2009; לשעבר תובע וסנגור בפרקליטות הצבאית; מפעיל ערוץ היוטיוב "משפטים בקטנה". תודה רבה לאלון רודס על הערות מצוינות. המאמר מוקדש לרבות ולרבים שאוהבים את ריטה ארז. האחריות לכל טעות שנפלה במסגרת המאמר – עליי בלבד. מחכה לתגובות: asafhardoof@gmail.com.

היסוד הנפשי המדויק הנדרש לעבירה. פלונית הורשעה ברוב דעות, תוך מחלוקת אם התגבש בה היסוד הנפשי.¹

במאמרי אצביע על קשיים דוקטרינריים ונורמטיביים בפסק הדין ובעבירה מושא הדיון. מבחינה דוקטרינרית אגרוס כי בשורה התחתונה הן עמדת הרוב התומכת בהרשעה והן עמדת המיעוט המתנגדת – אפשריות. בד בבד אטען שהדרך לשם – שגויה. אגרוס כי הרכיב "מסייע" בעבירה הסיוע להתאבדות אינו כפוף להגדרת המסייע בסעיף 31, משום שאין לפרש רכיב התנהגותי בעבירה עצמאית על סמך הגדרה של נגזרות לעבירה, שבתורו ממלאות תפקיד שונה מאוד מתפקידו של הרכיב ההתנהגותי. אסביר באופן כללי כי הוויכוח אם עבירה מסוימת היא "התנהגותית" או "תוצאתית", ביטויים כושלים כשלעצמם, מיותר, לעומת השאלה מה צריך לקרות כדי שהיסוד העובדתי יתגבש. לגופה של עבירה אטען כי מתחייבת התאבדות בפועל ולא די בניסיון התאבדות או למטה ממנו, אך ההתאבדות אינה רכיב תוצאתי בנוגע לחלופת הסיוע.

מבחינה נורמטיבית אטען באופן כללי כי בולט בהיעדרו דיון שיפוטי ערכי ממשי בעבירה, להבדיל מרטוריקה ריקה על קדושת החיים. אגרוס כי עבירת הסיוע להתאבדות אינה ראויה להתקיים, וצריכה להימחק מספר החוקים. הן העבירה והן פסק הדין משקפים שיפוטיות עתיקה משתמעת כלפי התאבדות ומפורשת כלפי העזרה להתאבדות. אף שהתאבדות היא תופעה כואבת ומעציבה, המשפט הפלילי אינו כלי מתאים לדכאה. באופן קונקרטי אטען כי אין זה ראוי להלום בפלונית באמצעות הכלי של המשפט הפלילי, גם אם ניסתה לסייע לחברה לממש את רצונה למות. אחדד כי פסק הדין אינו משקף הגנה מאוחרת על פלוני, ואינו יכול להצליח אפילו לכבד את זכרו מבלי לומר מילה קונקרטית על זהותו ועל נרטיב חייו ובחירתו: העלמת פרטי זהותו מהדהדת ומנציחה את הבושה החברתית מתופעת ההתאבדות, אף שהתאבדות אינה עבירה ואינה פסולה. צעד ראשון בהחלמה הוא להפסיק לחשוש לדבר ולספר. באפילוג, אחלוק סיפור התאבדות של אדם קרוב ואהוב.

א. פרשת פלונית

האדם המכונה בפסק הדין "המנוח" (להלן אכנה אותו "פלוני"), ללא פרטי זהות כלשהם למעט מגדרו, קפץ מגשר במטרה להתאבד, נפצע ושבר את רגליו. הוא אושפז בבית החולים הדסה עין כרם במחלקה האורתופדית ובהמשך הועבר למחלקה פסיכיאטרית סגורה תוך איסור לצאת משם ללא ליווי. שם הכיר את המאושפזת פלונית, שהיה לה היתר לצאת מהמחלקה, והשניים התיידדו. בשלהי 2018 גיבשו השניים תכנית התאבדות משותפת של הגעה לבניין גבוה בירושלים וקפיצה ביחד, לאחר שפלונית תסייע לפלוני לצאת מהמחלקה הסגורה. פלונית הגיעה לבית החולים וביקשה מעובד בית החולים להוציא את פלוני מהמחלקה בטענה שהעובד יהיה המלווה שלו. כך עשה העובד. פלונית נטלה הליכון וסייעה לפלוני לצאת מבית החולים יחד למונית ולנסוע לבניין. היא חזרה בה מרצונה להתאבד עם פלוני, ואף ניסתה לשכנעו לחזור בו, אך הוא התעקש והם הגיעו לבניין בירושלים. השניים עלו במעלית לקומה עשירית, שם ביקשה משני גברים לסייע

¹ ע"פ 4347/23 פלונית נ' מדינת ישראל (נבו 11.12.2025).

להעלות את פלוני במדרגות לגג, וכך היה. פלונית הותירה את פלוני בגג, מול מעקה של 125 סנטימטר, והלכה לקנות שתייה לאחר שהפצירה בו שלא יקפוץ, ולאחר שהבטיח לה כאמור. למרות זאת, הוא קפץ אל מותו.²

פלונית נאשמה בסיוע להתאבדות לפי סעיף 302 לחוק העונשין. אף שנקבע שאישיותה ילדותית, שרמת האינטליגנציה שלה גבולית ושהיא מועדת לניצול על ידי אחרים ושהיא פוסט טראומטית, היא נמצאה כשרה לעמוד לדין. בית המשפט המחוזי קבע כי מעשיה היוו סיוע להתאבדות, כי די בקלות דעת להרשעתה, כי לא עומד לזכותה פטור בגין חרטה או הגנה מן הצדק בשל אכיפה בדרגות במקרה הקונקרטי ובעבירה האמורה. דינה נגזר לשישה חודשי עבודות שירות ופיצוי למשפחתו של פלוני בן 10,000 שקלים.³

רק פלונית ערערה, על הרשעתה ועל עונשה. בשלהי שנת 2025 הכריע בית המשפט העליון. השופט בדימוס אלרון הסביר כי העבירה שעל הפרק חריגה בהפללת עבירה נגזרת כאשר הביצוע העיקרי (ההתאבדות) אינו עבירה, וגם הניסיון אינו עבירה. אלרון הפנה למקור של העבירה בסעיף 225 לפקודת החוק הפלילי, 1936, וסקר כיצד העבירה צומצמה לאורך השנים. בשנת 1966 בוטלה עבירת הניסיון להתאבדות, לא מתוך הכרה בזכותו של אדם להתאבד, אלא כשיקוף התפיסה שהמשפט הפלילי אינו דרך מתאימה להתמודד עם התרחיש. בהמשך הופחת העונש ממאסר עולם לעשרים שנה. אלרון כתב שגם עונש זה מופלג בחומרתו, והצביע על לבטים לקראת הרפורמה בעבירת ההמתה בעניין זה, לשאיפה מוצהרת להנמיך את העונש, שלא צלחה.⁴

לאחר מכן כתב כי הוראות החלק המקדמי לחוק העונשין חלות על סעיף 302, ובאופן קונקרטי קיימת תחולה לסעיף 31 שמגדיר מיהו המסייע. לגישתו, סיוע להתאבד הוא "עבירת התנהגות", ואילו שידול להתאבד הוא "עבירה תוצאתית". עבירת הסיוע מצריכה מודעות לטיב ההתנהגות המסייעת, מודעות לכך שהמבצע העיקרי מבצע או עומד לבצע עבירה עיקרית, ומטרה לסייע למבצע העיקרי. סעיף 31 לחוק אינו מחייב השלמה של העבירה העיקרית, ועולה קושי מסוים בהחלתו לגבי סעיף 302 משום שהתאבדות אינה עבירה; אך סעיף 302 אינו אלא מקרה פרטי של סיוע, ואין בחוק העונשין כל עוגן אחר למונח מסייע מלבדו. אף שהצדדים בבית המשפט המחוזי הסכימו שמדובר בעבירה תוצאתית, זו שגגה.⁵ אלרון הפנה לפסק דין קרוגולץ, שבו נפסק שמדובר בעבירת תוצאה אך עלתה מחלוקת אם התוצאה היא התאבדות, כדעת הרוב, או מעשה אובדני, כדעת היחיד.⁶ אולם פסק דין זה אינו רלוונטי עוד, משום שהוא ניתן לפני תיקון 39 והגדרת המסייע, ובהתאם יש לקבוע כי העבירה היא התנהגותית. עוד יש לקבוע שיחסה החפצי של פלונית להתאבדות המנוח אינו חשוב, לרבות הדיון בקלות דעתה. מבחינת יסוד עובדתי, פלונית ביצעה שורת מעשים שדי בהם לסייע בפועל להתאבדות, והייתה מודעת היטב לתכניתו, בעיתוי ובמקום שלעיל. אפילו אם נניח לטובתה שהותירה אותו על הגג בסברה שלא יתאבד בלעדיה, עד לאותו רגע כבר השלימה

² שם, בפס' 1–7 לפסק הדין של השופט אלרון.

³ שם, בפס' 8–17 לפסק הדין של השופט אלרון. פסק הדין המחוזי, ת"פ (מחוזי י-ם) 20737-05-20, שניתן בימים 2.6.2022 (הכרעת דין) ו-23.4.2023 (גזר דין), אינו זמין במאגרי החיפוש; נכתב כי התיק "חסוי".

⁴ פסק דין פלונית, לעיל ה"ש 1, בפס' 31–37 לפסק הדין של השופט אלרון.

⁵ שם, בפס' 39–47 לפסק הדין של השופט אלרון.

⁶ ע"פ 6568/93 קרוגולץ נ' מדינת ישראל, פ"ד מט' (1) 397 (1995).

את העבירה. אף שלא רצתה שפלוני יתאבד, סייעה לו באופן מכוון ומעשי, ונסיגתה מהתכנית להתאבד עמו לא מנעה ממנה להמשיך ולסייע. טענותיה לגבי מצבה הנפשי המורכב – הן עניין לעונש, ולא להרשעה.⁷ אלא דחה בקצרה את הטענה של הגנה מן הצדק בגין אכיפה בררנית. לגישתו, הטענה שהצוות הרפואי נכשל אינה מבססת אכיפה בררנית, נוכח "פער דרמטי" בין מחדלי הצוות הרפואי לבין מעשיה האקטיביים של פלונית. הטענה שהעמדה לדין בעבירה היא חריגה – נכונה, אך אינה בהכרח תומכת בהגנה מן הצדק, ויכולה ללמד על הזהירות התביעתית בדרך כלל.⁸

לקראת סיום פסק דינו הטעים אלרון את חריגות העבירה והצורך לתת לאדם הסובל ממחשבות אובדניות סיוע מקצועי ולא לדחוף אותו להתאבדות. אלרון התייחס להתאבדויות בעקבות המלחמה, הזכיר את "עקרון קדושת החיים" וקינח ב"מסר של ערכות הדדיות, הושטת יד לעזרה, אחריות חברתית ודאגה עמוקה לזולת".⁹

השופט גרוסקופף הסכים לדחיית הערעור. הוא הבהיר שקביעה שהעבירה היא תוצאתית תרחיב את העבירה גם למקרים שבהם המעשה האובדני לא הושלם, ושדברי אלרון הם אמרת אגב תוך סטייה מטיעוני הצדדים ובהתעלמות מהחריגות של העבירה. בהתאם הציע להותיר שאלה זאת לעתיד. לקראת סיום ציין שההחלטה להעמיד לדין את פלונית בעבירה האמורה אינה נקייה מספקות, נוכח מצבה הנפשי באותה עת וחריגות העבירה; אך נוכח ההעמדה לדין והתגבשות יסודות העבירה, אין מנוס מהרשעתה. גרוסקופף קינח בהבעת תנחומים למשפחת המנוח על איש יקר ומוכשר שאיננו עוד.¹⁰

השופטת כנפי-שטייניץ סברה באופן כללי שהעבירה שעל הפרק היא עבירת תוצאה, בהמשך לפסק דין קרוגולץ. זאת בין היתר לאור כריכתם של הסיוע להתאבדות עם השידול להתאבדות, כאשר מוסכם שהשידול להתאבדות היא עבירה תוצאתית. קביעה שסיוע להתאבדות היא עבירה התנהגות מחמירה עם המסייע ביחס למשדל. בעבירות אחרות של סיוע, כמו סיוע לאויב במלחמה בסעיף 99 לחוק העונשין, הלשון מלמדת בבירור שלהשלמת העבירה לא נדרשת תוצאה. גם חומרת העבירה מרמזת על התוצאה, בדומה לעבירות המתה אחרות. אולם כל זאת ניתן להותיר לתיק אחר.¹¹ באופן קונקרטי כנפי-שטייניץ פקפקה אם לפלונית הייתה מטרה לסייע להתאבדות פלוני. תכנית ההתאבדות הייתה משותפת, "להתחבק ולקפוץ". אולם ככל שהיסוד העובדתי התגבש, התחדדה היעדר מטרה לסייע מצד פלונית, שניסתה לשנות את התכנית ולנסוע לבית חברתה, הציעה שאביה יבוא לחזקם, ולבסוף הסכימה לעלות לגג לשותות אלכוהול, "להתאוורר" ולשוב למחלקה. יסוד המטרה לסייע מצוי בליבת היסוד הנפשי של עבירת הסיוע ולא ניתן להחליפו במודעות מינימלית לאפשרות שתתבצע העבירה העיקרית. פלוני היה מגובס ותלוי בפלונית לחלוטין בהתניידות, ולראייתה נזקק לה כדי להתאבד. מצבו הפיזי היה ירוד ולא יכול היה לעלות לבדו שלוש מדרגות לקומת הגג. גדר גג הבניין נראתה לה כמחסום בלתי עביר עבורו, וזו תעלומה כיצד הצליח פלוני לדלג מעל הגדר, מה שפלונית העידה שסברה שלא ייתכן. מעבר לכך סברה שהוא לא יתאבד בלי

⁷ פסק דין פלונית, לעיל ה"ש 1, בפס' 48–60 לפסק הדין של השופט אלרון.

⁸ שם, בפס' 61–67 לפסק הדין של השופט אלרון.

⁹ שם, בפס' 70 לפסק הדין של השופט אלרון.

¹⁰ שם, בפס' 1–9 לפסק הדין של השופט גרוסקופף.

¹¹ שם, בפס' 1–7 לפסק הדין של השופטת כנפי-שטייניץ.

שהיא תתאבד עמו, השביעה אותו שלא יקפוץ כאשר היא מביאה משקאות, והעידה כי חשה מרומה ונבגדת ממעשיו. כל זאת מעלה ספק, ולא מיותר לציין שהיא עם מנת משכל גבולית ואושפזה באותה עת במחלקה פסיכיאטרית סגורה בשל מצוקה נפשית ונטיות אובדניות. זיכוייה אינו עניין פשוט, נוכח תרומתה להתאבדותו של פלוני, אך נדרש נוכח הספק ביסוד הנפשי.¹²

ב. מבט דוקטרינרי בעבירת הסיוע להתאבדות

שלוש שאלות דוקטרינריות עיקריות עולות בפסק הדין בנוגע לעבירת הסיוע להתאבדות: מה הזיקה בין סעיף 31 לחוק העונשין לבין סעיף 302; האם מדובר בעבירה התנהגותית או תוצאתית; ומהו היסוד הנפשי המדויק הנדרש להרשעה. השופט אלרון השיב שהרכיב "המסייע" בעבירה לפי סעיף 302 יפורש בהתאם לסעיף 31 לחוק; שהעבירה היא התנהגותית ושלא נדרשת התאבדות, עניין שעליו חלקו השופטים גרוסקופף וכנפי-שטייניץ; ובהתאם שנדרשת מודעות לסיוע ומטרה לסייע למבצע העיקרי, זאת ותו לא. לגישתי, בית המשפט טעה בכל הנקודות.

1. הזיקה בין סעיף 31 לבין סעיף 302

(1) דיסהרמוניזציה בחוק העונשין

השופט אלרון כתב כי אין בחוק העונשין עוד התייחסות למונח "סיוע" לבד מסעיף 31, ולכן אין מנוס מהחלתו גם בנוגע לסעיף 302.¹³ זהו היסק שגוי, והפנייה אליו על רקע תפיסתו של סעיף 302 כנגזרת – שגויה אף היא.

מקור הבעיה בענייננו הוא תיקון 39 וחוסר היומרה שלו להתבונן בחלק הספציפי של חוק העונשין ולקדם הרמוניזציה של הדין, ולמצער למנוע דיסהרמוניזציה, כזו שעולה בהקשרים רבים בחוק העונשין. כך למשל הגדרת המחשבה הפלילית בסעיף 20 לחוק – לא באה לצד מהלך פשוט וקל של הרמוניזציה: מחיקת הרכיב "ביוזעין", "במזיד" או "בזדון" מכל עבירה שבה הוא מופיע, שהרי לאחר תיקון 39 ולאור סעיף 19 לחוק ברור כי רכיבים אלו מיותרים. במקום לפטור אותנו מתהיות מיותרות ומרכיבים מיותרים ומבלבלים,¹⁴ הוסיף המחוקק את סעיף 90א לחוק העונשין כדי להסביר לנו כיצד להתמודד עם אלו ועם אלו.¹⁵ אולם האנומליות לא נעלמו.¹⁶ כך למשל המונח "במרמה" מתפקד כיסוד נפשי בעבירת הגניבה,¹⁷

¹² שם, בפס' 8–16 לפסק הדין של השופטת כנפי-שטייניץ.

¹³ שם, בפס' 45 לפסק הדין של השופט אלרון.

¹⁴ בשלב מוקדם בקורס דיני עונשין אני שואל את הכיתה מה פירוש המילה "במזיד". התשובה הראשונה היא תמיד "בכוונה". לאחר הפניה להגדרה המצערת של המחוקק בעניין זה, אני מצביע על פערים בין השפה לבין החוק, כאשר בהמשך הקורס אני שב ושואל את השאלה ומזהה את הקושי הכיתתי להתנתק מהשפה לטובת ההגדרה החקיקתית. ראו גם אסף הרדוף **אשמים: טרילוגיה של משפט פלילי** כרך I – דיני עונשין 357 (2025).

¹⁵ ס' 90א לחוק העונשין כונה בפסיקה "מעין תחנת-החלפה למושגים שעניינם היסוד הנפשי שבעבירה": ע"פ 3417/99 **הר-שפי נ' מדינת ישראל**, פ"ד נה(2) 735, פס' 28 לפסק הדין של השופט חשין (2001).

¹⁶ בקיץ 2025 התייחס השופט כבוב באמרת אגב ל"אנומליות" בחוק העונשין בנוגע לעבירות ניסיון קונקרטיות שנוצרו לאחר תיקוני חקיקה שונים, לרבות תיקון 39, וקרא לרשות המחוקקת ולרשות התובעת לבחון מחדש את הדין. עפ"ג 53642-02-25 **מדינת ישראל נ' ג' בארין פס'** 14–21 לפסק הדין של השופט כבוב (נבו 5.8.2025).

¹⁷ ס' 383 לחוק העונשין; וכן אסף הרדוף **עברת הגנבה** 135–138 (2014).

וכיסוד עובדתי בעבירת קבלת דבר במרמה.¹⁸ המונח "דבר" הוא רכיב נסיבתי בעבירות מרמה, תחבולה וכדומה שפירושו "מקרקעין, מטלטלין, זכות או טובת הנאה",¹⁹ ורכיב התנהגותי שפירושו כל מעשה שהוא בעבירת שיבוש מהלכי משפט.²⁰ רפורמה חקיקתית שעניינה אחידות בהגדרות ומינוח היא כרגע חלום באסמיה.²¹

בענייננו הדיסהרמוניזציה אינה נוגעת למלל מיותר בעבירה, אלא לחוסר ההתאמה הרעיוני בין מונחים שמופיעים בחלק המקדמי בקשר לנגזרות, למונחים זהים או דומים המופיעים בחלק הספציפי בעבירות עצמאיות: ניסיון, שידול וסיוע. המחוקק לא התייחס לכך לחיוב או לשלילה. האם יש להחיל את המונחים העולים בנגזרות בנוגע לעבירות מושלמות? סבורני שלא.

איני בונה את תשובתי על כוונת המחוקק, אך מי שמבקש לבנות תשובה חיובית על בסיס כוונת המחוקק – צפוי להיכשל: אין להיסק האמור בסיס פורמלי ישיר. אדרבא, כאשר רצה המחוקק שהגדרות בחלק המקדמי יהיו מחייבות בחלק הספציפי בנוגע ליסודות עבירה – הוא עשה כן בסעיף 34כד. לא כך בענייננו. סעיף 34כג, שאליו הפנה השופט אלרון בקצרה,²² אינו עושה כן, אלא קובע שהחלק המקדמי יהיה ככלל מחייב גם בנוגע לחוקים אחרים.

אולם אפילו הייתה העבירה של סיוע להתאבדות בחוק אחר, עדיין היה ההיסק של אלרון שגוי. זאת נוכח עירוב בין עבירה עצמאית, לבין רעיון הנגזרת, עירוב שאינו מבטא את המורכבות והשוני בין הפללה עצמאית לבין מכשיר ספיח.

סעיף 31 מצוי בסימן ב' לחוק העונשין, "צדדים לעבירה", בתוך פרק ה', "עבירות נגזרות". פרק זה עוסק בשני מכשירים עיקריים, שני ספיחים: הניסיון לעבירה מזה, והצדדים לעבירה מזה. שני הספיחים הללו מאפשרים לחרוג מהרעיון הכללי בדיני עונשין, שלפיו כדי להרשיע נאשם בעבירה – יש להראות כי הוא קיים את כל יסודות העבירה המהווים חלק חיוני בהגדרת העבירה.²³ זאת באמצעות סיפוח הרעיון הכללי של הנגזרת אל המסגרת הקונקרטית של עבירה עצמאית. זהו מהלך שרחוק מלהיות מובן מאליו.

(2) גסותן של נגזרות כלליות

לפני שנתוודע לנגזרות, אזכיר את עקרון החוקיות. בין היתר הוא קובע כי הטלת אחריות פלילית צריכה להיעשות באופן מפורט ובהיר, עניין שמתקשר לקידום של שלטון החוק והפרדת הרשויות, הגברת הוודאות המשפטית והגינות כלפי אזרחים. זהו רעיון מוכר היטב הן בפסיקה מנחה,²⁴ והן בספרות

¹⁸ ס' 414 ו-415 לחוק העונשין.

¹⁹ ס' 414 לחוק העונשין.

²⁰ ס' 244 לחוק העונשין.

²¹ אסף הרדוף "שיעור מהדוד סם: משפט פונקציונלי, אנלוגיה מפלילה ועקרון יסוד מזה" **משפטים על אתר** יז 17, 40 בה"ש 103 (2021).

²² פסק דין פלונית, לעיל ה"ש 1, בפס' 45 לפסק הדין של השופט אלרון.

²³ הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 533.

²⁴ ע"פ 53/54 אש"ד, **מרכז זמני לתחבורה נ' היועץ המשפטי לממשלת ישראל**, פ"ד ח(1) 785, פס' 2 לפסק הדין של השופט זילברג (1954); בג"ץ 6358/05 ואנונו נ' **אלוף פיקוד העורף**, פס' 20 לפסק הדין של השופטת פרוקצ'יה (נבו 12.1.2006); ע"פ 3583/20 פלוני נ' **מדינת ישראל** פס' 33–36 לפסק הדין של השופט שטיין (נבו 9.11.2020).

המשפטית.²⁵ אולם עקרון החוקיות אינו קדוש במערכת המשפט. כך למשל עבירות ההמתה הכלליות דורסות אותו. נוכח הגיוון של התרחישים שבהם אנשים גורמים למותם של אחרים, נוכח חוסר הדמיון בין ירי באדם אחר לבין דריסה, חנק, הרעלה, דקירה וכדומה – בחר המחוקק ליצור עבירות גסות באופן קיצוני, ללא שמץ של קונקרטיזציה לרכיב ההתנהגותי.²⁶ המחוקק היה חסר יכולת להגדיר היטב את עבירות ההמתה הכלליות מזה,²⁷ וחסר נכונות על ההפללה שלהן מזה.²⁸

גם בענייננו נראה שלנוכח חוסר היכולת להגדיר באופן עצמאי וחד את סוגי הצדדים לעבירה ואת הניסיון לכל עבירה,²⁹ מחד גיסא, ולנוכח חוסר רצונו לוותר על ההפללה, מאידך גיסא, יצר המחוקק את מכשיר הנגזרת הכללי והשיג תועלת לאינטרס הציבורי, על חשבון המטרות שבבסיס עקרון החוקיות.³⁰ היותו של המכשיר כללי פירושו גסות הכרחית, משום שהנגזרות אמורות להיות מסוגלות להסתפח כמעט לכל עבירה שאינה חטא, כפי שמשמע מסעיף 34 לחוק העונשין.

אומנם מדובר בנספחים גסים. ספיח הניסיון מופיע בסעיף 25 לחוק העונשין: "אדם מנסה לעבור עבירה אם, במטרה לבצעה, עשה מעשה שאין בו הכנה בלבד והעבירה לא הושלמה". נספח השידול מופיע בסעיף 30 לחוק: "המביא אחר לידי עשיית עבירה בשכנוע, בעידוד, בדרישה, בהפצרה או בכל דרך שיש בה משום הפעלת לחץ, הוא משדל לדבר עבירה". נספח ה"סיוע" מופיע בסעיף 31: "מי אשר, לפני עשיית העבירה או בשעת עשייתה, עשה מעשה כדי לאפשר את הביצוע, להקל עליו או לאבטח אותו, או למנוע את תפיסת המבצע, גילוי העבירה או שללה, או כדי לתרום בדרך אחרת ליצירת תנאים לשם עשיית העבירה, הוא מסייע". בין שלושת הנספחים, הגס מכל הוא הניסיון,³¹ החד מכל הוא השידול,³² ובתווך מצוי הסיוע.³³ מכשיר הסיוע ראוי להרחבה מסוימת נוכח קשרו לפסק הדין. מבחינה לשונית, אין בעיה לקבוע כי מי שמבצע מעשה שמאפשר את הביצוע – הוא סיוע. עיקר הבעיה בהגדרה הנוכחית של הסיוע – כלל לא עלה בהצעת החוק. הנוסח המוצע בנוגע לסיוע היה "מי אשר, לפני עשיית העבירה או בשעת עשייתה, עשה מעשה שהיה בו כדי לאפשר את הביצוע [...]". זאת לעומת "עשה מעשה כדי לאפשר את הביצוע" בנוסח

²⁵ יובל לוי "היבטים על עקרון החוקיות בדיני עונשין (חלק ראשון)" **עיוני משפט** ד 22, 23–24 (1976); ש"ז פלר **יסודות דיני עונשין** כרך א 3–21 (1984); יורם רבין ויניב ואקי **דיני עונשין** 79–131 (מהדורה שלישית, 2014); בועז סג'ור **ביקורת דיני העונשין הישראליים** 57–58 (2020); אסף הרדוף "עקרון החוקיות: חזק על חלשים" **משפט ועסקים** כד 229, 241–244 (2022). לדיון מחוץ לישראל ראו John Calvin Jeffries Jr., *Legality*, 71 VA. L. REV. 189, 190 (1985) Tracey Maclin, *What Vagueness, and the Construction of Penal Statutes*, 3 U. PA. J. CONST. L. 398, 408–409 (2001). *Can Fourth Amendment Doctrine Learn From Vagueness Doctrine*, 3 U. PA. J. CONST. L. 398, 408–409 (2001).

²⁶ אסף הרדוף "החוק יורד על ברכיו, המשפט מרים ידיים: כיצד הוצאה להורג הופכת, לכל היותר, להמתה בקלות דעת" **המשפט** ל 11, 16–19 (2025).

²⁷ השוו: חאלד גנאים "כמה ביקורות על תחולתם, הצדקתם והיקפם של הסייגים לאחריות פלילית (על הספר "דיני עונשין" של יורם רבין ויניב ואקי) **המשפט** יז 567 (2) 572–573 (2014).

²⁸ הרדוף "חזק על חלשים", לעיל ה"ש 25, בעמ' 242.

²⁹ דן בין "הערות לעבירת הניסיון לאור תיקון 39 לחוק העונשין" **המשפט** ג 297, 297–298 (התשנ"ו).

³⁰ הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 567.

³¹ מרים גור אריה "על ההבחנה בין הכנה לבין ניסיון" **משפטים** לב 505, 529–532 (התשס"ב); רבין וואקי, לעיל ה"ש 25, פרק 17; סג'ור **ביקורת דיני העונשין הישראליים**, לעיל ה"ש 25, פרק יט; הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, פרק 41.

³² רבין וואקי, לעיל ה"ש 25, בעמ' 607–612; סג'ור **ביקורת דיני העונשין הישראליים**, לעיל ה"ש 25, פרק כא; הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 597–598.

³³ רבין וואקי, לעיל ה"ש 25, בעמ' 622–636; סג'ור **ביקורת דיני העונשין הישראליים**, לעיל ה"ש 25, פרק כ; הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 598–601.

הסופי, נוסח שיצר יסוד נפשי של כוונה מיוחדת במקום רכיב עובדתי של נסיבה, והפך בכך כל ניסיון לסיוע – לסיוע, אפילו אם לא תרם להשלמת העבירה העצמאית. מעניין כי דברי ההסבר בנוגע לסיוע הדגישו את החידוש לעומת הדין הקודם בכך שההצעה מבקשת להבטיח שסיוע שאינו מעשה שתרם בפועל לביצוע העבירה – לא יהיה עניש.³⁴

אם כן, הנגזרות הן מכשיר גס ומרחיק לכת, שמאפשר להטיל אחריות פלילית בקשת רחבה ואפילו אין סופית של תרחישים שאינם מוגדרים כעבירות עצמאיות. הנגזרות אינן מכפילות את כמות העבירות, ואינן משלשות אותה; בכל עבירה הן מפלילות אין סוף תרחישים בלתי מוגדרים. מיצירתן של הנגזרות משתמעת תפיסה שלפיה התרחישים העמומים והאין סופיים שהן מכילות כניואנס לכל עבירה שאינה חטא – ראויים להפללה, כל אחד ואחד. כך עולה מחסור בהירות, בשקיפות, באחידות ובלגיטימציה של ההפללה. הגילוי המדויק אם תרחיש מסוים מופלל או לא – ממתין לתיק הקונקרטי. למעט מקרים בודדים, כמו סעיפים 305 ו-403 לחוק העונשין שכותרתם "ניסיון רצח" ו"ניסיון שוד" בהתאמה, ככלל המחוקק לא ניסה להגדיר באופן מדויק את השטח שמכסה הנגזרת. כך למשל לא טרח המחוקק להגדיר "ניסיון אונס", "ניסיון גניבה", "ניסיון תקיפה" וכדומה. אילו היה עושה כן באופן חד ובהיר, סביר להניח שהיינו מגלים בהמשך כי ההגדרה אינה מכסה את כל מה שהיינו רוצים, והדבר היה כרוך במחיר לאינטרס הציבורי, מחיר שמערכת המשפט אינה רוצה לשלם.³⁵

כך נכון גם בנוגע לשותפות לעבירה. המחוקק יכול היה לבחור להגדיר "ביצוע בצוותא של רצח" ו"ביצוע בצוותא של שוד", "סיוע לאונס" ו"סיוע לתקיפה", "שידול לחבלה בכוונה מחמירה", וכדומה. כל מבנה כזה מצריך מחשבה מאומצת על העבירה ועל הרחבת גבולותיה באמצעות נספחים, הרחבה שבאופן אידיאלי אינה קטנה מדי (הפללת חסר) ואינה גדולה מדי (הפללת יתר). אם ננסה להגדיר את כל אלו במדויק ניווכח עד כמה המלאכה קשה ועד כמה החשיבה המשפטית הדוקטרינרית אינה מורגלת בה, משום שהתרגלה לקיצורי דרך. קיצורי דרך אלו הם המכשירים הכלליים הגסים שבנה המחוקק, בהותרת המלאכה של הרכבתם על כל עבירה ועבירה לשחקנים אחרים, אד-הוק.³⁶ כך גם ויתר המחוקק על כוחו לטובת שחקנים אחרים, כאלו שלעיתים לא רחוקות הוא נוטה לבקר בחריפות, אולם בדיוק בכך הוא נושא באחריות למהלכיהן וליצירת "מדינת הצללים", ה"דיפ-סטייט": חוק גס ועמום בהכרח מטיל צללים כבדים.³⁷

הנגזרות לאחריות פלילית הן קיצורי דרך נוחים מאוד עבור כוחות המעוניינים בהרשעה במקרה קונקרטי, באופן טיפוס המשרה, התביעה ואף בית המשפט, לגרוס כי תרחיש שאין לו התייחסות עצמאית בחקיקה – מבסס אחריות פלילית. כאמור, מבחינה פוטנציאלית מרבית הנגזרות מוכנות למשימה בכל עבירה שאינה חטא. הגלולה המרה למדי לעקרון החוקיות מומתקת מעט כאשר העבירה שעליה מתלבשת הנגזרת מוגדרת היטב מבחינה דוקטרינרית ומשקפת הפללה ראויה מבחינה נורמטיבית. כך עשויה להשתקף בתיק הקונקרטי הוויה הראויה להפללה, אף שאדגיש כי אין זו שאלה שבית המשפט מחויב להתייחס אליה,

³⁴ דברי הסבר להצעת חוק העונשין (חלק מקדמי וחלק כללי), התשנ"ב–1992, ה"ח 2098, 115, 131.

³⁵ הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 569–570.

³⁶ שם, בעמ' 594–596.

³⁷ אסף הרדוף **אשמות: טרילוגיה של משפט פלילי** כרך II – סדר דין פלילי, פרק 2 (עתיד להתפרסם בהוצאת נבו 2026).

ולעיתים שאלה שהוא אף אינו מבין או מתעניין בה.³⁸ אבהיר כי איני טוען שהנגזרות הכלליות ראויות לביטול; אני אך טוען שהן בהכרח גסות ודורסות את עקרון החוקיות.

(3) עבירות מושלמות עם רכיבי ניסיון, שידול וסיוע: חוסר ההיגיון הנורמטיבי של הפנייה לנגזרות לעומת הגסות של מכשיר הנגזרות, חוק העונשין כולל מספר עבירות מושלמות שבין רכיביהן מצוי רכיב שמצטייר כדומה לנגזרת. עבירות עצמאיות שונות כוללות את הרכיב "המסייע": פיזור מתפרעים בסעיף 154, הפרעות ביחסי עבודה בסעיף 160, וסיוע לברירה בסעיף 258. עבירות עצמאיות אחרות כוללות את הרכיב "המשדל": תרומות להתאגדות אסורה בסעיף 148, מכירת משקאות משכרים לקטינים בסעיף 193א, התנהגות פסולה במקום ציבורי בסעיף 216, המרת דתו של קטין בסעיף 368, ושידולי מרמה בסעיף 422. עבירות עצמאיות נוספות כוללות את הרכיב "המנסה": המרדה בסעיף 133, הפרעה לבחירות בסעיף 197, הדחה בחקירה או בעדות בסעיפים 245 או 246 בהתאמה, חיפוי בסעיף 253, הברחת אדם בסעיף 259, ניסיון לרצח בסעיף 305, שלילת כושר ההתנגדות בסעיף 327, וחבלה בכוונה מחמירה בסעיף 329(א)(2).

מה המשותף לאלו? כולן עבירות ישנות, חלקן אפילו עתיקות. חלקן תוקנו לאחרונה עם לידת חוק העונשין או לפניה, וחלקן לא תוקנו לאחר תיקון 39, לפחות ברכיב הרלוונטי, ממש כמו סעיף 302 לחוק העונשין. הוזה אומר, בכל העבירות הללו המילים "המנסה", "המשדל" ו"המסייע" – מגלמות רעיון שקדם לתיקון 39, וגילם רכיב התנהגותי עצמאי. בהצעת החוק שקדמה לתיקון 39 אין זכר לרעיון שלפיו המחוקק התיימר להגדיר את המונחים הללו באופן כללי ולהשליך גם על פרשנותם של רכיבים התנהגותיים בעבירות קיימות.³⁹

זו העת להטעים כי חשיבותו של הרכיב ההתנהגותי בעבירה עצומה: הוא מתקשר בעקיפין לבסיס ההטלה של אחריות פלילית על נאשם בגין הבחירה בהתנהגות. הרכיב ההתנהגותי הוא הראשון שבראשון: הרכיב הראשון שאנו תרים אחריו, ביסוד הראשון שאנו תרים אחריו, היסוד העובדתי.⁴⁰ לעומת זאת, הנגזרת היא כזכור רעיון להרחבה דרמטית של האחריות הפלילית, אד-הוק וללא שקיפות, במבט בדיעבד בתרחיש נתון ובהכרעה אם הוא מגבש את הנגזרת. רכיב התנהגותי אינו נגזרת ואין לגזור אותו מהנגזרת, בשום אופן.

הטקסט החקיקתי העוסק בנגזרות – אינו מחייב בנוגע לעבירות שהשתמשו ברכיב ההתנהגותי "המנסה", "המשדל" או "המסייע". אומנם בספרות המשפטית הוצעה דעה אנקדוטלית קצרצרה, שלפיה

³⁸ לחוסר העניין המערכתי בשאלת ההפללה הראויה ראו: אסף הרדוף "פסקת ההפללה: טיעון חוקתי נגד הפללה – על גבולות המשפט הפלילי וגבולות פסקת ההגבלה" **משפטים** מב' 243, 250–253 (2012). לחוסר העניין המערכתי בתכלית המדויקת של העבירה ובשאלת התקיימותה במקרה שעל הפרק ראו: אסף הרדוף "פרשנות תכליתית או מצמצמת, או שמא תכליתית ומצמצמת? סעיף 34כא לחוק העונשין ועמימותו של הלשון, התכלית והפגיעה" **ספר אשר גרוניס** 779, 806–817 (2023).

³⁹ הצעת חוק העונשין (חלק מקדמי וחלק כללי), לעיל ה"ש 34, בעמ' 128 (ניסיון), 130 (משדל), 131 (מסייע).
⁴⁰ פלר, לעיל ה"ש 25, בעמ' 381–382; רבין וואקי, לעיל ה"ש 25, בעמ' 204; הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 203.

דיני הניסיון הם בגדר הוראות כלליות.⁴¹ אולם דעה זו לא התייחסה כלל לייחוד של הנגזרות ולחריגות, כפי שהסברתי לעיל, ואף לא הובעה באופן עקבי.⁴²

הנקודה שלי היא שהמחוקק לא הגדיר את המונחים הללו באופן כללי בסעיף 34כד, אלא יצר נגזרות; נגזרת אינה הגדרה, ואין לגזור הגדרה מנגזרת. הגיון הדוקטרינרי של ה"הגדרות" הללו נוגע להיותן נגזרות.⁴³ הגיון הנורמטיבי של נגזרות שעון על קרבתן לעבירות העצמאיות, מצד אחד, ועל הנחת מוצא שאותן עבירות עצמאיות משקפות הפללה ראויה, מצד אחר. בהתאם, כאמור, המחוקק הרשה לעצמו לבחור הגדרות גסות עד גסות מאוד.

(4) חוסר ההיגיון הדוקטרינרי של הפנייה לנגזרות

לעומת הנגזרות הגסות, עבירות עצמאיות שכוללות רכיבים התנהגותיים של ניסיון, שידול וסיוע – מתיימרות כשלעצמן לשקף הפללה ראויה. ממילא אין דרך דוקטרינרית ממשית להישען על הנגזרות, משום שהן סובבות סביב עבירה עצמאית. באין עבירה כזו, אין ניסיון לה ואין צדדים לה. ההיגיון של החלת הנגזרת על עבירות עצמאיות – מתמסס ולעיתים אף קורס. אמחיש את דבריי באמצעות מבט בעבירה עצמאית כזו, בסעיף 258 לחוק העונשין. זהו נוסחו, משנת 1977 ועד היום:

"העושה אחת מאלה, דינו – מאסר שבע שנים:

(1) מסייע אסיר או עצור לברוח או לנסות לברוח ממשמורת חוקית;

(2) מכניס, או גורם שיוכנס, דבר לבית סוהר כדי להקל על בריחתו של אסיר או עצור."

אם אומנם הגדרת הנגזרות מחייבת באופן כללי וגם בעבירה זו, כפי שמשתמע מפסק דין פלוגי, לכאורה עלינו לפנות לסעיפים 31 + 25 לחוק העונשין. אולם בעבירה בסעיף 258 ניוכח כי סעיף 31 למעשה מכיל בתוכו את כל האפשרויות של סעיף 25, כך שלכאורה המחוקק חוזר על עצמו. מי ש"עשה מעשה כדי לאפשר את הביצוע" – ניסה או הצליח, ואם כך – מה טעם יש להוסיף חלופה מפורשת של מי שניסה?⁴⁴ לכאורה המחוקק השחית מילותיו לריק, בניגוד לכלל הפרשני המפורסם. למעשה, תחת הגדרת הנגזרות גם החלופה השנייה אינה אלא השחתת מלל לריק, משום שגם היא נבלעת בתוך הראשונה: מקרה פרטי של ההגדרות הרחבות והעמומות של הנגזרות. ברור שלא לכך כיוון המחוקק. מי שסייע לאסיר לברוח – הוא מי שסייע לו לברוח בהצלחה, להבדיל ממי שסייע לו לנסות לברוח, ניסיון שכשל. מי שהכניס דבר לבית

⁴¹ רבין וואקי, לעיל ה"ש 25, בעמ' 582–583.

⁴² למול העמדה שהביעו בנוגע לדיני הניסיון, רבין וואקי לא התייחסו לשאלת התחולה הכללית בנוגע לדיני השידול: שם, בעמ' 620. בנוגע לדיני הסיוע הם כתבו כי עבירות סיוע קונקרטיות סוטות מהסדר הכללי בסעיף 31, לנוכח הרצון להחמיר לעומת הסיוע או לנוכח הרצון להפחית סיוע להתנהגות שאינה עבירה. שם, בעמ' 637–638.

⁴³ סג"ר ביקורת דיני העונשין הישראליים, לעיל ה"ש 25, בעמ' 210.

⁴⁴ משום כך, לא ניתן להרכיב "ניסיון" על "סיוע" אפילו באופן תיאורטי: מי שמנסה לסייע – בהכרח מסייע, בהתאם להגדרות הגסות של המחוקק. הרדוף אשמים, לעיל ה"ש 14, בעמ' 616.

הסוהר כדי להקל על בריחתו של אסיר – אשם אפילו אם ניסיון הבריחה לא החל. זהו ההיגיון המסתמן מנוסחה המרובד של העבירה. היגיון זה נדרס אם נפנה לחלק המקדמי, כעצתו של פסק דין פלוני.

(5) סיוע להתאבדות מהו

אין תחולה לסעיף 31 בנוגע למסייע להתאבד. נותרנו עם הרכיב ההתנהגותי "המסייע", שאותו אנו צריכים לפרש בהתאם לכללים הרגילים, ובעיקר באופן לשוני. מבחינה מעשית אין לכך חשיבות בנוגע לפסק הדין משום שבמקרה הנדון ברור כי מבחינה עובדתית המעשים היוו סיוע, ובמובן זה דברי השופט אלרון אינם אלא אמרת אגב.

בכל זאת: מיהו באופן כללי המסייע להתאבדות? מי שבמעשיו יצר תנאים להתאבדות בתרחיש שלא היו כאלו, או מי שבתרחיש שבו היו תנאים – הקל על ביצוע ההתאבדות. באופן קונקרטי יותר, מי שבמסגרת תקשורת עם אדם המעוניין להתאבד הנגיש לו מכשיר להמתה או תרם בדרך פיזית אחרת – סייע להתאבדות. מבחינה מילולית גם תרומה מנטלית יכולה לתאר סיוע, כמו למשל הצעת דרך להמתה ללא כאב.

2. עבירה התנהגותית או תוצאתית, והיסוד הנפשי הנדרש

(1) התנהגות או תוצאה?

מבחינה טרמינולוגית, הביטויים "עבירה התנהגותית" ו"עבירה תוצאתית", שבהם נוטים להשתמש בעיקר בקורסים בדיני עונשין אך מדי פעם מוצאים דרכם לפסיקה – מטעים ומיותרים. מצד אחד, אין עבירה ללא רכיב התנהגותי, ולו עמום וגם או אפילו מחדל כהתנהגות, ובמובן זה גם "עבירה תוצאתית" היא "עבירה התנהגותית". מצד אחר, כינויה של עבירה על שם רכיב אחד בה – הרכיב התוצאתי – מאותת כי קיימת לכך חשיבות מיוחדת לעומת רכיבים אחרים, ולא היא. הרכיב התוצאתי הוא מסננת אחת מני כמה, ואין למסננת זו חשיבות עודפת על פני מסננות נוספות, תנאים חיוניים אחרים להרשעה. כל תנאי אמור לעשות את שני התפקידים של מסננת: להכניס תרחישים מסוימים, ולהותיר בחוץ תרחישים אחרים. בין שהמסננת דקה ובין שהיא עבה, כל המסננות חשובות ואין טעם מיוחד לקרוא לעבירה על שם אפיון דוקטרינרי כללי של אחד הרכיבים. אין טעם בכינוי "עבירת תוצאה".⁴⁵

מעבר לכך, הוויכוח הכללי, אם עבירה מסוימת כוללת רכיב תוצאה או לא, עשוי להיות מסובך מאוד ולדרוש מאמץ דוקטרינרי מיותר. כך למשל ניתן לתהות אם רכיבים מסוימים בעבירות משקפים התנהגות גרידא או גם תוצאה: פציעה של אדם בסעיף 329(א)(1) לחוק העונשין, הריגת בעל חיים בסעיף 397, והרס של רכוש בסעיף 452. למי שמתעקש למצוא תשובה הסברתי כי הרכיבים הללו מוזגים לתוכם רכיב התנהגותי קונקרטי סמוי עם תוצאה, באופן שהפועל המופיע בהגדרת העבירה הוא בעצם כותרת, ולא פעולה קונקרטית. כך למשל הטחת טלפון נייד לקרקע הופכת ל"הריסה" כאשר הטלפון התרסק, ולא כן

⁴⁵ שם, בעמ' 259, 267. בדומה, אין גם טעם בכינוי "עבירת מטרה" כדי לתאר רכיב נפשי כזה. השוו: שם, בעמ' 376.

כאשר הטלפון לא ניזוק. אולם אין חשיבות מעשית לשאלה אם "הורס" הוא התנהגות או התנהגות ותוצאה גם יחד: תיק יוכרע על סמך השאלה אם הנאשם הרס רכוש ולא אם הריסת רכוש היא "עבירה התנהגותית" או "עבירה תוצאתית".⁴⁶ השאלה החשובה בכל עבירה היא מהם התנאים הנדרשים לקיומה, ולא כיצד מסווגים אותה מבחינה אקדמית, אף שעל סיווג בתי המשפט עשויים להתווכח.⁴⁷

הנה, אנו נוכחים בוויכוח שיפוטי על נקודה זו. אומנם, מדובר באמרת אגב פתלתלה של השופט אלרון, שנאמרה בניגוד לעמדת הצדדים ובלי כל קשר ברור לתיק. דווקא בראי זה יש להבין את הוויכוח: אין לו זיקה להכרעה הקונקרטית, והשופטים נסחפים אחר הפולמוס שלא לצורך, שהרי פלוני התאבד. אולם הלכה למעשה אין חשיבות לשאלה אם מדובר ב"עבירה התנהגותית" או ב"עבירה תוצאתית"; מה שחשוב הוא מה צריך לקרות כתנאי להרשעה. בעניין קרוגולץ דעת הרוב הציעה שתנאי להרשעה בסיוע להתאבדות הוא התאבדות, ודעת הרוב שתנאי להרשעה או מעשה אובדנות. גם שם דובר באמרת אגב, משום שהנאשם התאבד.⁴⁸

אסחף גם אני לפולמוס. האם אפשר לסייע לעבירה שכלל לא התגבשה? לפי סעיף 31 הגס והעמום, ייתכן שאפשר. אולם לבד מכך שאין לו תחולה בענייננו כפי שהסברתי לעיל, ומעבר לכך שספק אם רשויות האכיפה ירצו להעמיד לדין את מי שסייע לעבירה שכלל לא התגבשה, גם מבחינה לשונית המהלך של השופט אלרון נכשל. כפי שלא ניתן לדבר על סיוע לרצח ללא רצח, או על סיוע לשוד ללא שוד, איני רואה כיצד ניתן לומר שאדם "מסייע לאדם אחר להתאבד" כאשר אותו אחר כלל לא התאבד; לכל היותר ניתן לדבר על "ניסיון לסיוע להתאבד". אפילו בתרחיש של אדם שנעתר לבקשתו של אחר והביא לו חבל, כדי שהאחר יתלה את עצמו, והאחר תלה את עצמו אך שרד – איני רואה "סיוע להתאבדות", ושוב מדובר לכל היותר בניסיון לסיוע להתאבד.⁴⁹ בפשטות ובנחרצות: אין התאבדות – אין סיוע להתאבדות.

בד בבד, סיוע לאדם להתאבד, אף שמצריך התאבדות, אינו כרוך ב"תוצאה". זאת לא משום שאין לפנינו מוות, אלא מפני שהנאשם אינו חייב לגרום למוות. הווה אומר, אף שנדרשת התאבדות, אין צורך להוכיח קיומו של קשר סיבתי בין מעשי הנאשם לבין ההתאבדות, כאשר קיומו של קשר סיבתי בהגדרת העבירה הוא שהופך אותה לעבירה עם רכיב תוצאה.⁵⁰ עבירת הסיוע להתאבדות כפי שאני מבין אותה כוללת רכיב התנהגותי של סיוע, ורכיב נסיבתי של אדם מתאבד.

מבחינה דוקטרינרית אפנה לסעיף 258 שהזכרתי לעיל, שמונה חלופה של סיוע לאסיר לברוח ואחריה חלופה של סיוע לניסיון לברוח. כאשר רוצה המחוקק – הוא יודע להרחיב במפורש את העבירה גם

⁴⁶ שם, בעמ' 265–268. לשאלה אם הרכיב הוא "התנהגות" או "תוצאה" חשיבות צנועה מבחינת היסוד הנפשי, אך גם אז קשה לדמיין השלכה משפטית משמעותית. מי שהטיח טלפון לרצפה וריסק אותו יורשע בקלות בין שנדרוש מודעות להתנהגותו ההרסנית ובין שנדרוש מודעות לאפשרות שהטלפון ייהרס וקלות דעת לפחות. שם, בעמ' 332–333.

⁴⁷ למשל בנוגע לעבירה של מרמה והפרת אמונים דנ"פ 1397/03 **מדינת ישראל נ' שבס**, פ"ד נט' (4) 385 פס' 39 לפסק הדין של הנשיא ברק (2004); ובנוגע לעבירת הצתה ע"פ 510/22 **טויטו נ' מדינת ישראל** פס' 15–16 לפסק הדין של השופט רונן (נבו 27.12.2022).

⁴⁸ עניין קרוגולץ, לעיל ה"ש 6.

⁴⁹ לא ארחיב על רעיון ההרכבה של נגזרת על נגזרת. אציין בקצרה כי בניגוד לאחרים, איני מכיר כלל שלפיו אין להרכיב כאמור. לעמדה כאמור: סנג'רו **ביקורת דיני העונשין הישראליים**, לעיל ה"ש 25, בעמ' 208. לעמדה אחרת: הרדוף **אשמים**, לעיל ה"ש 14, בעמ' 615–617.

⁵⁰ הרדוף **אשמים**, שם, בעמ' 260–262.

אל מחוזות הכישלון. מבחינה נורמטיבית, החלתה של עבירה כה חמורה על סיוע לאדם לקראת אפשרות של התאבדות, סיוע שאפילו לא הוביל למעשה אובדני (שמגלם בעצמו לא יותר מניסיון) – נראית מרחיקת לכת במיוחד.

(2) היסוד הנפשי

היסוד הנפשי, שבאופן כללי הוא בבואה ליסוד העובדתי, הוא בבואה לאלו, ובדומה למה שכתבתי לעיל על הרכיב ההתנהגותי – גם הוא אינו מוסק מהגדרת הנגזרת. בניגוד לסיוע בסעיף 31, בענייננו אין צורך במטרה לסייע ל"עבירה העיקרית", "...כדי לאפשר", מה גם שאין לפנינו כל עבירה "עיקרית". היסוד הנפשי הדרוש מוסק מברירת המחל בהחוק העונשין: המחשבה הפלילית, כהגדרתה בסעיף 20. לא נדרשת מטרה; די במודעות של הנאשם לפעולת הסיוע על רקע תכניתו של אדם אחר להתאבד ולקראת מימושה. מודעות זו צריכה להיות גלוית לפעולת הסיוע. הואיל ואין רכיב תוצאה בעבירה, אין צורך לדון בכוונה, אדישות או קלות דעת.

(3) פלונית

מבחינה עובדתית, פלונית בבירור סייעה לפלוני להתאבד. לבד מתרומתה כחלק מהצוות של השניים בגיבוש התכנית, מעשיה אפשרו לפלוני לצאת מהמחלקה הסגורה, להגיע לבניין המיועד ולבסוף לצלוח את המדרגות, בעזרת פנייתה לעזרת הזרים. כל אחד מהחלקים הללו לבדו יכול להיחשב כסיוע. מבחינה קוגניטיבית, על פלונית להיות מודעת ליסוד העובדתי בזמן התנהגותה. פלונית ידעה שפלוני מעוניין להתאבד, אולם אין פירוש הדבר שבמהלך קידום התוכנית – עדיין הייתה מודעת לכך שפלוני בדרך להתאבד, להבדיל מהיותו בדרך להתאוויר. אף שדברי השופט אלרון בעניין זה משכנעים למדי, דבריה של השופטת כנפי-שטייניץ משכנעים לא פחות.

ג. מבט נורמטיבי: מדוע להפליל סיוע להתאבדות?

התאבדות היא תופעה מכאיבה ומצערת. אין זאת אומרת שהדין הפלילי מתאים וראוי לדיכוייה בכלל ולדיכוי תופעת המשנה של סיוע להתאבדות בפרט. לצד רטוריקה שיפוטית סתמית וקצרה על קדושת החיים ועל הושטת יד לעזרה, לא נעשה בפסק הדין כל דיון נורמטיבי בלגיטימציה של העבירה. זו העת להשלים את החסר.

1. אוטונומיה, הסכמה, אחריות וזכויות

אדם מבקש למות. החוק העכשווי אינו אוסר עליו לעשות כן, אך אוסר על אחרים לסייע לו בכך בסעיף 302, וכן בעבירות ההמתה הכלליות על הגדרותיהן הגסות,⁵¹ תוך חיבור לסעיף 309(4).⁵² לפי פסקת הסיום של השופט אלרון, "הושטת יד לעזרה" לאדם המבקש להתאבד פירושה אי-הושטת יד לעזרתו של אדם המבקש להתאבד. אולם אם התאבדות היא תופעה נסבלת, מדוע סיוע להתאבדות הוא תופעה מופללת? מפסק דין פלוני נפקד לחלוטין רעיון מפתח במשפט בכלל ובמשפט הפלילי בפרט: אוטונומיה. האוטונומיה, רעיון מוערך מאוד בימינו,⁵³ נוגעת לזכות לבחור,⁵⁴ ומשקפת את היכולת של אדם לקבל החלטות ריבוניות על אודות הוויית חייו.⁵⁵ ככלל, אדם אוטונומי להינזק מפעולות של אחרים שנעשו בהסכמתו והן מפעילותו, כמו עישון סיגריות או הימורים ציבוריים.⁵⁶ האוטונומיה היא רעיון שלפיו בחירה חופשית אישית תקבע באופן בלעדי את צדקת הדרך, למעט כאשר יש להגן על האינטרסים של אחרים מפני הבוחר. כפייה על אדם לנהוג או להימנע מלנהוג בדרך מסוימת כדי להגן עליו מפני שיקול דעתו שלו, אף שאין איש אחר הנתון בסכנה, מפרה את האוטונומיה שלו גם ואולי במיוחד כאשר נדמה לנו שבחירותיו אינן סבירות.⁵⁷ מול האוטונומיה ניצב יריב שעיקשותו ונחישותו משתנות: פטרנליזם, הכפפת הזכות האישית להגדרה עצמית בפני "טובת האדם", מונח שמתקשר לאינטרסים אישיים כפי שמשקפים מבחינה מערכתית.⁵⁸ רעיון הפטרנליזם מאפשר למדינה להתערב בבחירות מסוימות, בעיקר של אנשים שלדעתה הם חסרי בינה או דלי בינה, נעדרי מחשבה מספקת או יציבה. אולם זהו רעיון חריג בחברה המודרנית, שרעיון הבחירה האישית בה הוא מרכזי, רחב ועמוק. רעיון חריג זה מתבטא במשתמע בעבירות שונות הנוגעות לבחירות שמערכת המשפט אינה מעוניינת לאפשר לאזרחיה לקבל: שימוש בסמים מסוכנים,⁵⁹ השתתפות במשחקים אסורים,⁶⁰ רכיבת אופנוע ללא קסדה,⁶¹ ועוד.

⁵¹ אסף הרדוף "היד המאשימה: איבוד לדעת, איבוד הדרך, איבוד הערך: הרשעת אדם באחריות להתאבדות" **משפט ועסקים** כח 151, 173–179 (2023); השוו: ע"פ 7832/00 **יעקובוב נ' מדינת ישראל**, פ"ד נו(2) 534 (2002); דנ"פ 983/02 **יעקובוב נ' מדינת ישראל**, פ"ד נו(4) 385 (2002).

⁵² "בכל אחד מן המקרים המנויים להלן יראו אדם כאילו גרם למותו של אדם אחר, אף אם מעשהו או מחדלו לא היו הגורם התכופ ולא היו הגורם היחיד למותו של האחר: [...] במעשהו או במחדלו החיש את מותו של אדם הסובל ממחלה או מפגיעה שהיו גורמות למותו גם אילולא מעשהו או מחדלו זה".

⁵³ Daniel Susser, Beate Roessler & Helen Nissenbaum, *Online Manipulation: Hidden Influences in a Digital World*, 4 GEO. L. TECH. REV. 1, 35 (2019).

⁵⁴ Kimberly Kessler Ferzan, *Consent, Culpability, and the Law of Rape*, 13 OHIO ST. J. CRIM. L. 397, 402 (2016); Joel Feinberg, *THE MORAL LIMITS OF THE CRIMINAL LAW: HARM TO SELF* 115 (1986); Joel Feinberg, *Autonomy, Sovereignty, and Privacy: Moral Ideals in the Constitution?*, 58 NOTRE DAME L. REV. 445, 446–447, 453–454 (1983); Meir Dan-Cohen, *Basic Values and the Victim's State of Mind*, 88 CAL. L. REV. 759, 765 (2000).

⁵⁶ Joel Feinberg, *THE MORAL LIMITS OF THE CRIMINAL LAW: HARM TO OTHERS* 115 (1984); Feinberg, *HARM TO SELF* 57, לעיל ה"ש 55, בעמ' 68–69. להבחנות שונות שערך בנוגע לפטרנליזם; שם, בעמ' 5, 8–9, 12, 16.

⁵⁸ שם, בעמ' 57, 68–69; Dan-Cohen, לעיל ה"ש 54, בעמ' 765.
⁵⁹ ראו ס' 7(ג) לפקודת הסמים המסוכנים, התשל"ג–1973; אברהם טננבוים "סמים מסוכנים – מדיניות, פיקוח, אכיפה ומשפט" **משפטים** כז 431, 434–436 (1997); Douglas Husak and Peter De Marneffe, *THE LEGALIZATION OF DRUGS* 84–88 (2005).

⁶⁰ ראו ס' 226 לחוק העונשין; עופר גרוסקופף "פטרנליזם, תקנת הציבור והמונופול הממשלתי בשוק ההימורים" **המשפט** ז 9, 17–28 (2002); אסף הרדוף "הימור מסוכן: מבט נורמטיבי ביקורתי בדיכטומיה פרטי-ציבורי במשטר ההימורים הישראלי" **משפט וממשל** י"ח 157, 172–173 (2017).

⁶¹ ראו תק' 118(ג) לתקנות התעבורה, התשכ"א–1961.

רעיון האוטונומיה, סיבה לא מוחלטת לתמוך באפשרות של אדם להסכים לנזק, מתחבר לרעיון מרכזי אחר במשפט הפלילי, האחריות, רעיון שלפיו אדם נושא בהשלכות למעשיו ולטעויותיו.⁶² סיבה נוספת לתמיכה מתקשרת לתפיסת הזכויות, שלפיה להסכמה כוח לחולל שינוי מוסרי, להפוך התנהגות לא חוקית להתנהגות חוקית.⁶³ כאשר אין נפגעים אחרים שלא הסכימו,⁶⁴ ההסכמה משנה את מערך הזכויות ויכולה להשעות את החובות לנהוג או להימנע מלנהוג באופן מסוים, להסיר מהשולחן את הפרת הזכויות, לשנות את המעמד המוסרי שהזכות יוצרת באמצעות ויתור על זכות קיימת והעברה לאחר של טענה (claim), זכות יתר, כוח או חסינות (ולא חובה).⁶⁵ למשל, הסכמת אדם לניתוח מוותרת על זכותו שלא ייגעו בגופו, וכמוה כניסתו של מתאגרף לזירה. מנגד, לא תמיד יש להסכמה כוח לשנות את האופי המוסרי והמשפטי של פעולות. התנהגויות מסוימות עלולות לפגוע בכבוד האדם (dignity), ולפיכך הן בנות הפללה על חשבון האוטונומיה ולתועלת החברה: לדוגמה שימוש בגופות לבדיקת ריסוק רכב.⁶⁶

רעיון האוטונומיה מוזכר לעיתים קרובות בפסיקה מנחה בעבירות מין, תוך הדגשת הקשר בין עבירות המין לבין ההגנה על האוטונומיה האנושית לבחור אם לקיים מגע מיני, עם מי, מתי, כיצד וכדומה.⁶⁷ רעיון האוטונומיה מתורגם לעבירה באמצעות רכיבים הנוגעים לפגיעה בשגירותה של האוטונומיה, רכיבים של היעדר הסכמה או הסכמה פגומה אחרת. ההסכמה מופיעה כשגירותה של האוטונומיה גם בעבירות רבות אחרות ובהקשרים נוספים, למשל עבירת הגניבה בסעיף 383 לחוק העונשין בנוגע לקניין, ובעבירות קלות הנוגעות לגוף, כמו תקיפה בסעיף 378.

לעומת זאת שאלת ההסכמה אינה נבחנת בעבירות אלימות חמורות ובעבירות ההמתה. רכיב היעדר ההסכמה של אדם למות אינו קיים, ובמובן זה הסכמתו למות – אינה מעניינת את המחוקק. חרף זאת שיחק רעיון ההסכמה תפקיד מכריע בזיכוי של פלוני מעבירת הריגה בשנת 2015. במרוץ מכוניות פרטי שערך קטין עם שני חבריו, כאשר השניים היו ברכב אחר, איבדו שליטה במהלך המרוץ, פגעו בקיר ונהרגו. לאחר זיכוי מעבירת ההריגה בבית המשפט המחוזי והסתפקות בעבירות אחרות, הרשיע בית המשפט העליון את פלוני בהריגה ברוב דעות. אולם בדיון הנוסף נהפכה הקביעה ובית המשפט העליון זיכה את פלוני ברוב גדול, תוך התמקדות ברעיון האוטונומיה: פלוני וחבריו בחרו כולם לסכן את חייהם, ובהתאם לכך נקבע באופן חריג שאף שפלוני צפתה את תוצאת המוות בפועל, הוא לא היה צריך לצפות אותה.⁶⁸ בדומה, אין

⁶² Vera Bergelson, *The Right to Be Hurt: Testing the Boundaries of Consent*, 75 GEO. WASH. L. REV. 165, 188–89 (2007).

⁶³ Heidi M. Hurd, *The Moral Magic of Consent*, 2 LEGAL THEORY 121, 121, 124 (1996).

⁶⁴ רות קנאי "הסכמת הנפגע במשפט הפלילי" **משפטים** כט 389, 399 (1998).

⁶⁵ Peter Westen, *Some Common Confusions about Consent in Rape Cases*, 2 OHIO ST. J. CRIM. L. 333, 334 (2004); Bergelson, *The Right to Be Hurt*, לעיל ה"ש 62, בעמ' 726.

⁶⁶ Vera Bergelson, *Autonomy, Dignity and Consent to Harm*, 60 RUTGERS L. REV. 723, 729–34 (2008).

⁶⁷ ע"פ 115/00 **טייב נ' מדינת ישראל**, נד(3) 289, 331–329 (2000); ע"פ 1976-24 **פלוני נ' מדינת ישראל**, פס' 17 לפסק הדין של השופט סולברג (נבו 14.11.2025); אורית קמיר "יש סקס אחר – הביאווה לכאן" **משפט וממשל** ז 669, 674–673 (2005); אסף הרדוף "אינוס מרחוק או רחוק מאינוס? על מחוקק אדיש, על תביעה יצריתית ועל דיני האונס, מטרתם וגבולותיהם" **עלי משפט** יג 65, 81 (2016). מחוז לישראל ראו למשל: Elizabeth Hanus, *Rape by Nonphysical Coercion: State v. Brooks*, 64 KAN. L. REV. 1141, 1143 (2016); Alena Allen, *Rape Messaging*, 87 FORDHAM L. REV. 1033, 1144 (2018); Joanne Conaghan, *The Essence of Rape*, 39 (1) OXFORD J LEGAL STUDIES.

⁶⁸ בהערה 139.

⁶⁸ דנ"פ 404/13 **פלוני נ' מדינת ישראל** (נבו 15.4.2015).

קושי רב לטעון שתפיסת אוטונומיה היא שמצילה את חברות הטבק מפני העמדה לדין בגין אלפי מקרי תמותה אנושית.⁶⁹

2. התאבדות וסיוע לה: קדושת החיים נגד הזכות לחיים

כאמור, בעניין פלונית בית המשפט העליון לא הזכיר כלל את רעיון האוטונומיה. האקסיומה המשתמעת מפסק הדין היא שהתאבדות היא תופעה חד מימדית פסולה ועגומה, ושמי שמסייע לה – ראוי לגינוי ולעונש, אף שחמור הרבה פחות מכפי שבחר המחקר.

אף שאכן התאבדות היא תופעה כואבת ומכאיבה, היא אינה פסולה, אינה שלילית,⁷⁰ ואינה חד מימדית. היא עשויה לנבוע מגורמים פיזיים כמו מחלה וכאב גוף, או קוגניטיביים כמו ייסורי נפש, לאחר הלך רוח רגעי או מתמשך. קשה מאוד לדייק במניעי ההתאבדות.⁷¹ הגורם המודרני המקושר ביותר להתאבדות הוא מחלת נפש ובמיוחד דיכאון.⁷² לצדו עולים גם חוסר הטיפול בדיכאון,⁷³ חוסר הסובלנות של החברה למחלות נפש חמורות, להתמכרויות או להתאבדויות, ותפיסת אשפוז מרצון כמעשה בעייתי,⁷⁴ לצד משבר ותחושת אין-מוצא.⁷⁵

הסברה החברתית הרווחת כי כל הגורמים הללו ואחרים אינם רציונליים – משקפת תפיסה צרה למדי בנוגע לרציונליות, כאילו החיים הם תמיד הבחירה הנכונה המוחלטת. אולם אף כאשר אנו סבורים כי אדם מסוים בוחר בחירה עגומה, הרי שככלל איננו מתערבים בבחירה זו, למעט מקרים חריגים שתוארו לעיל. מדוע אנו מתערבים הפעם? מהי התכלית של העבירה הנוגעת לסיוע להתאבדות?

המועמדת המובילה היא זו שנזכרת בפסק דין פלונית: "קדושת החיים". הרציונל ההיסטורי לעבירת ההתאבדות, שקדמה בהרבה לעבירת הסיוע להתאבדות, היה דתי, בתפיסה כחריגה מהמנדט האלוהי ומהציווי לחיים,⁷⁶ ולצדו רציונל כלכלי מדינתי של הפקעת רכוש ממשפחת המתאבד.⁷⁷ האחרון לא שרד כלל, ואילו הראשון לא שרד כפשוטו, אך גם לא אבד לחלוטין, אפילו מבחינה טרמינולוגית. גם

⁶⁹ אסף הרדוף ועופר סיטבון "על תעשיות קטלניות ומשפט פלילי אדיש: המקרה של תאגידי הטבק" (טרם פורסם).
⁷⁰ בתיק שעניינו איומים בהתאבדות טענה המדינה כי התאבדות כשלעצמה היא "מעשה שלילי". רע"פ 8736/15 צוברי בר נ' מדינת ישראל, פס' 26 לפסק הדין של השופטת ברק-ארז (נבו 17.1.2018). באותו תיק זוכתה הנאשמת בקביעה שאיום בהתאבדות אינו איום "בפגיעה שלא כדין" משום שהתאבדות אינה אסורה: שם, בפס' 44. פסק דין זה לא נזכר בפסק דין פלונית.

⁷¹ RONALD M. HOLMES, STEPHEN T. HOLMES, SUICIDE: THEORY, PRACTICE AND INVESTIGATION 82–91 (2006); ישראל אורון (אוסטריי) **שלום לחיים! בחרתי במוות – מכתבי פרידה מאת ישראלים שהתאבדו** 13, 23, 81–82 (2008).

⁷² קולין פריצ'ארד **התאבדות – הדחיה הסופית? מחקר פסיכו-סוציאלי** 60 (בת שבע מנס מתרגמת 1996).
⁷³ Wolfgang Rutz, *The Role of Primary Physicians in Preventing Suicide: Possibilities, Short-Comings, and the Challenge in Reaching Male Suicides*, in SUICIDE PREVENTION: RESOURCES FOR THE MILLENNIUM 173, 182 (David Lester ed, 2001).

⁷⁴ קיי רדפילד ג'יימסון **הלילה ממחר לרדת – להבין את ההתאבדות** 200 (עליזה רענן מתרגמת 2000).
⁷⁵ שירלי אברמי **עדיף שהיה מת במלחמה – התאבדות והשפעתה על בני המשפחה** 75 (2020).

⁷⁶ Hadeel Al-Alosi, *A Time to Fly and a Time to Die: Suicide Tourism and Assisted Dying in Australia Considered*, 17 MARQ. BENEFITS & SOC. WELFARE L. REV. 257, 260, 277 (2016).

⁷⁷ Helen Y. Chang, *A Brief History of Anglo-Western Suicide: From Legal Wrong to Civil Right*, 46 S.U. L. REV. 150, 161–62 (2018).

בישראל החילונית מוזכר המטבע של "קדושת החיים" בחוק יסוד, ⁷⁸ בחוק, ⁷⁹ בבית המשפט, ⁸⁰ ובאקדמיה. ⁸¹ איני בטוח שהשימוש במטבע נועד לאותות על השקפה דתית; המונח עמום ועשוי לגלות השקפות מגוונות. ⁸² סביר להניח שלפחות חלק מהכוונה באימוצו נוגעת ליסודיותה של הזכות לחיים, כתנאי חיוני לקיומן של כל יתר הזכויות, ⁸³ זכות מנייה ומפורשת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

רעיון קדושת החיים מתנגש ברעיון הזכות לחיים. באופן כללי, מתח זה מתבטא בשאלת החשיבות של בחירה של אדם למות ואפילו להסתכן במוות. ⁸⁴ בנוגע להתאבדות המתח מתבטא בחדות בקשר לסיוע בהתאבדות של אחר, כאשר אותו אחר הוא בגיר שאינו פסול דין, ובחר בחופשיות ובמודע לסיים את חייו. להמשגת החיים כקודש או כזכות קיימת חשיבות מכרעת, משום שהראשונה תומכת בבסיס ההפלה של סיוע בהתאבדות, ואילו השנייה מתנגדת לו. קדושה מתקשרת לישות אלוהית ולמדינה שמובלת על ידי מאמינים; זכויות ניתנות לאנשים.

רוב מדינות העולם המערבי, ובכלל זה ישראל, אינן מתירות סיוע פעיל בהתאבדות, אפילו סיוע רפואי. ⁸⁵ לנוכח איסור הסיוע בהתאבדות, תכליתן של עבירות ההתאבדות כמכלול אינה הגנה על הזכות לחיים. לעומת זאת, "קדושת החיים" עשויה להיות המשגה רחבה דייה להקיף גרימת התאבדות וסיוע לה. ⁸⁶ תחתיה, הנזק מהתאבדות אינו התהליך הפגום של קבלת ההחלטה, אלא המוות עצמו. ⁸⁷ כפי שהחוק הקיים מקשה את המשגת הערך המוגן בעבירת הסיוע להתאבדות כ"זכות לחיים", כך הוא מקשה גם את המשגתו כ"אוטונומיה" או כ"כבוד". ⁸⁸ אומנם, במקרים מסוימים עשוי לעלות חשש

⁷⁸ ס' 1 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

⁷⁹ למשל ס' 1(א) לחוק החולה הנוטה למות, התשס"ו-2005 קובע: "חוק זה בא להסדיר את הטיפול הרפואי בחולה הנוטה למות תוך איזון ראוי בין ערך קדושת החיים, לבין ערך אוטונומיה הרצון של האדם והחשיבות של איכות החיים". ס' 2(12) לחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953 קובע בין מטרות החינוך הממלכתי [...] "לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים".

⁸⁰ למשל ע"פ 6353/94 **בוהבוט נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט(3) 647, 653 (1995); ע"פ 6755/09 **אלמוג נ' מדינת ישראל**, פ"ס 6 לפסק הדין של השופט הנדל (נבו 16.11.2009); רע"פ 2996/13 **ניאזוב נ' מדינת ישראל**, פ"ס כ"א לפסק הדין של השופט רובינשטיין (נבו 13.8.2014); ע"פ 105/17 **זיתוני נ' מדינת ישראל**, פ"ס 17 לפסק הדין של השופטת ברק-ארז (נבו 26.12.2017); ע"פ 8363/19 **גרנות נ' מדינת ישראל**, פ"ס 12 לפסק הדין של השופט הנדל (נבו 8.6.2021); ע"פ 2417/20 **אלבו נ' מדינת ישראל**, פ"ס 6 לפסק הדין של השופט עמית (נבו 17.1.2022).

⁸¹ מרים גור אריה "הרפורמה המוצעת לעבירות ההמתה במשפט הישראלי לאור עקרון האשמה" **משפטים על אתר** ה' 1, 1 (התשע"ג); מרדכי קרמניצר וחאלד גנאים **הרפורמה בעבירות ההמתה (2019) לאור עקרונות היסוד של המשפט ומחקר היסטורי והשוואתי** 26 (2020); חאלד גנאים "הרפורמה בעבירות ההמתה: מעבר מרצח שבצידו עונש מופחת להמתה בנסיבות של אחריות מופחתת – אך אין די בכך" **מחקרי משפט** לג' 245, 261 (2021).

⁸² רוני רוזנברג "המרוץ לעברת ההריגה – משמעות הסכמת הקרבן לסיכון עצמי במשפט הפלילי" **הפרקליט** נג(2) 347, 372–375 (2014).

⁸³ יניב רוזנאי והלל סומר "אם כל הזכויות: הזכות החוקתית לחיים" **משפט ועסקים** יט 537, 540–541, 543 (2016); קרמניצר וגנאים, **הרפורמה בעבירות ההמתה**, לעיל ה"ש 81, בעמ' 25–26.

⁸⁴ רוזנברג, לעיל ה"ש 82, בעמ' 363–367.

⁸⁵ Sean Sweeney, *Deadly Speech: Encouraging Suicide and Problematic Prosecutions*, 67 CASE W. RES. 941, 948 (2017); Sierra Taylor, *Kill Me Through the Phone: The Legality of Encouraging Suicide in an Increasingly Digital World*, 2019 B.Y.U.L. REV. 613, 620 (2019).

⁸⁶ Taimie Bryant, *Aid-in-Dying Nonprofits*, 57 SAN DIEGO L. REV. 147, 159 (2020).

⁸⁷ Guyora Binder and Luis Chiesa, *The Puzzle of Inciting Suicide*, 56 AM. CRIM. L. REV. 65, 119–20 (2019).

⁸⁸ שלף יצא נגד ייחוס עליונות לקדושת החיים על חשבון כבוד האדם: ליאון שלף "בין קדושת החיים לכבוד האדם – על ייסורי הגוף, הקדמה הרפואית, רגישות אנושית והמשפט הפלילי" **משפטים** כד' 207, 220–224 (1994).

למניפולציה של המסייע כלפי אדם פגיע מתוך מניע אנוכי,⁸⁹ כגון רצון ליהנות מירושה,⁹⁰ או חשש שההתאבדות לא הייתה מרצון או שהמתאבד אינו בעל מסוגלות שכלית להחליט על כך.⁹¹ הועלתה התפיסה שלגיטימציה לסיוע בהתאבדות מאיימת על הפגיעים ביותר,⁹² שהתרת סיוע בהתאבדות תדחוף אנשים חלשים ופגיעים לסיים את חייהם כדי להקל על יקיריהם,⁹³ ותרמו שיש חיים שלא שווה לחיות.⁹⁴ אולם אפילו תחת השקפות כאלה – התאבדות אינה כרוכה בעוול מובנה, אם היא נבחרת באופן אוטונומי, וללא השפעה חיצונית מכרעת.⁹⁵ ניתן אף לגרוס כי אין בחירה יסודית יותר לאוטונומיה מאשר ההחלטה אם לחיות או למות,⁹⁶ ולפיכך סיוע או עידוד לא פגעו במתאבד כל עוד הם לא פגעו באוטונומיה שלו.⁹⁷ כלומר, הקשר הסיבתי בין הסיוע בהתאבדות לבין הפגיעה באוטונומיה (או בזכות לחיים) אינו חזק מספיק.

מי שמצדד בזכות לחיים – אינו יכול לצדד באיסור גורף על סיוע להתאבדות. אולם גם מי שמצדד ברעיון קדושת החיים – אינו יכול להיות שבע רצון מהחוק הישראלי הקיים. מדוע בחר המחוקק שלא להפליל סיכונים עצמיים של הפרט, דוגמת צורות בילוי הכרוכות בסיכון גבוה, כמו טיפוס הרים, שחייה בים ללא פיקוח, ואפילו סוגי ספורט מסוימים?⁹⁸ מדוע לא הפליל עישון טבק, פעולה המובילה אלפים בישראל למותם מדי שנה?⁹⁹ האם כל המיתות הללו – אינן משקפות פגיעה בקדושת החיים?

במובן קונקרטי במיוחד, מדוע המחוקק אינו מפליל את ההתאבדות עצמה?¹⁰⁰ אם סיוע להתאבדות פוגע בקדושת החיים, מתבקשת המסקנה שההתאבדות אינה מקובלת כשלעצמה.¹⁰¹ תחת תפיסה של קדושת החיים, המתאבד אינו עוד הנפגע, ואפילו לא צד משני לעבירה, אלא העבריין העיקרי. אף שהעמדתו לדין של המת אינה מתיישבת עם החוק הישראלי הדיוני,¹⁰² אין מניעה מושגית להרשיע את המתים כפי שנעשה בעבר ברחבי העולם,¹⁰³ לא כל שכן את השורדים. בהיבט זה בחירת המחוקק שלא להפליל עוד ניסיונות התאבדות חותרת לכיוון ההפוך מזה שאליו מכוונת בחירתו להפליל סיוע להתאבדות.¹⁰⁴ אומנם שר

⁸⁹ Bryant, לעיל ה"ש 86, בעמ' 152 ו-159; Al-Alosi, לעיל ה"ש 76, בעמ' 278–279.
⁹⁰ William Wagner, John Kane and Stephen P. Kallman, *Suicide Killing of Human Life as Human Right - The Continuing Devolution of Assisted Suicide Law in the United Kingdom*, 6 LIBERTY U. L. REV. 27, 35 (2011).

⁹¹ Al-Alosi, לעיל ה"ש 76, בעמ' 278–279.

⁹² Wagner, Kane & Kallman, לעיל ה"ש 90, בעמ' 35.

⁹³ Al-Alosi, לעיל ה"ש 76, בעמ' 278.

⁹⁴ Bryant, לעיל ה"ש 86, בעמ' 151; Al-Alosi, לעיל ה"ש 89, בעמ' 280; Lynn D. Wardle, *A Death in the Family: How Assisted Suicide Harms Families and Society*, 15 AVE MARIA L. REV. 43, 81–82 (2017).

⁹⁵ Binder & Chiesa, לעיל ה"ש 87, בעמ' 119.

⁹⁶ שם, בעמ' 68; Al-Alosi, לעיל ה"ש 76, בעמ' 277.

⁹⁷ Binder & Chiesa, לעיל ה"ש 87, בעמ' 70.

⁹⁸ לדיון ביקורתי: Cheryl Hanna, *Sex Is Not a Sport: Consent and Violence in Criminal Law*, 42 B.C. L. REV. 239, (2001); Vera Bergelson, *Autonomy, Dignity and Consent to Harm*, 60 RUTGERS L. REV. 723, 727 (2008); 249–253.

⁹⁹ תמיר שאנן וגיא אזולאי "יש לך סיגריות? המס עליהן הורג אותי" **המשפט** כא 67, 75 (2015).

¹⁰⁰ Taylor, לעיל ה"ש 85, בעמ' 619–620.

¹⁰¹ Binder & Chiesa, לעיל ה"ש 87, בעמ' 120.

¹⁰² ס' 236 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982: "נפטר אדם ייפסק כל הליך פלילי נגדו".

¹⁰³ העונש בגין התאבדות המותאם שילב את הוקעת העבריין על שרצה את עצמו באמצעות יחס משפיל לגופה, למשל בהצבת גופתו בצומת דרכים עם יתד בלבה או בהשלכתה לתעלה, עם הפקעת רכושו ממשפחת המתאבד ומיורשיו. Carla Zavala, *Manslaughter by Text: Is Encouraging Suicide Manslaughter?*, 47 SETON HALL L. REV. 297, 306 (2016); Sweeney, לעיל ה"ש 85, בעמ' 946; Taylor, לעיל ה"ש 85, בעמ' 619–618.

¹⁰⁴ לניסיון לצמצום הסתירה: Binder & Chiesa, לעיל ה"ש 87, בעמ' 110, 119–123; Bryant, לעיל ה"ש 86, בעמ' 159.

המשפטים שהוביל את הביטול של הפללת הניסיון להתאבד בישראל התייחס לקדושת החיים, אך הטעים שהמשפט הפלילי אינו הדרך להתמודד עם מקרים כאלו.¹⁰⁵

גם בחירת המחוקק שלא להפליל סיוע להתאבדות בחוץ לארץ, מה שמכונה בעולם "תיירות התאבדות",¹⁰⁶ חותרת לכאורה תחת קדושת החיים. פעולה כזו נעשית מחוץ לסמכות השיפוט, וככלל הסמכות המקומית אינה מסדירה אותה.¹⁰⁷ זהו הדין גם בישראל.¹⁰⁸ הדבר אינו נובע מחוסר יכולת; המחוקק דווקא בחר להפליל את כל הפעולות שישראלים עושים בסמים מסוכנים ברחבי העולם, אפילו במדינות שמתירות זאת.¹⁰⁹ האם קדושת החיים נפגעת פחות כאשר מסייעים לישראלי להתאבד בחוץ לארץ? מה מושג בכך, לבד מייקור ההליך ומהבטחה שהישראלי לא יזכה למות בארץ ישראל, בביתו ולצד אוהביו במקום למות בודד בארץ זרה? מבחינת המחוקק החיים קדושים, אך יש גבול.

את העימות הנורמטיבית בין "קדושת החיים" לבין "הזכות לחיים" ולצידה הזכות לאוטונומיה או לכבוד ניתן לתאר גם כעימות בין אפתיה לאמפתיה. עבירות ההמתה החמורות כוללות בעיקר תרחישים של אפתיה – אדישות וזילות – כלפי חייו של אחר.¹¹⁰ סיוע להתאבדות לא רק שאינו משקף אפתיה, אלא עשוי לשקף את היפוכה הגמור: האמפתיה, החמלה. איסור הסיוע בהתאבדות ותחולתן הפוטנציאלית של עבירות ההמתה על סיוע לאדם במצב ללא תקווה, החווה סבל וייסורים עזים, לממש את רצונו למות – פוגעים לא רק בזכות לחיים, אלא גם בערך החמלה.¹¹¹

לנוכח האמור לעיל עלינו לנקוט בחירה נורמטיבית ודוקטרינרית קשה. עמדתי מבכרת את רעיון הזכות לחיים על רעיון קדושתם, כלומר, את הזכות לבחור לסיים את החיים ואת הזכות המשנית שלא יאסרו סיוע חומל בכך, הזכות לממש את האוטונומיה. אני מבכר את הזכות של המתאבד שלא להיות לבד במוות, את הזכות שלא להסתיר ולהסתתר, שלא לברוח ולהותיר רק גופה וסימני שאלה. אני מבכר את זכותו למות בכבוד, ללא סיכון של אחרים וללא הותרת טראומה בקרב עדי הראיה, למשל בקפיצה למוות מגג גבוה.¹¹²

¹⁰⁵ "לא בנקל הסכמתי לביטול העבירה הזאת. יודע אני את הכבוד שהמסורת היהודית רוחשת לחיי אדם, וכי היא מתייחסת בשלילה גם לנטילת חיי עצמו. אני בטוח שכל אחד מאיתנו רואה בקדושת חיי האדם ערך הומאני חשוב. אבל דווקא ראייה הומניטרית מביאה אותי לחשוב שחקירה ומשפט פליליים אינם הדרך הנאותה ביותר לטיפול במקרים טרגיים שכאלה. ביטול עבירה זו הוא נושא למחשבה משפטית בארצות רבות בעולם וסבורני שבמוקדם או במאוחר היא תבוטל ברוב המדינות". בדיון שהתקיים בקריאה הראשונה ביחס להצעת חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 29), התשכ"ו-1965, ה"ח 38, ראו: ד"ר 13.12.1965, 138.

¹⁰⁶ Al-Alosi, לעיל ה"ש 76, בעמ' 259, 261.

¹⁰⁷ שם, בעמ' 262.

¹⁰⁸ אסף הרדוף "תפסת מקצת, תפסת הכל: עולם ללא גבולות, משפט ללא גבולות – תחולת המשפט הפלילי הישראלי על פעילות מקוונת, בשום מקום ובכל מקום" **מאזני משפט** יג 5, 43 (2021).

¹⁰⁹ ס' 38 (א) לפקודת הסמים המסוכנים.

¹¹⁰ למשל ע"פ 4512/09 **רוסו-לופו נ' מדינת ישראל**, פס' 25 לפסק הדין של השופטת נאור (נבו 31.8.2010); ע"פ 3030/15 **מוגרבי נ' מדינת ישראל**, פס' 36 (נבו 19.4.2016); ע"פ 9232/18 **טוטיקוב נ' מדינת ישראל**, פס' 8 (נבו 5.11.2020).

¹¹¹ השוו שלף, לעיל ה"ש 88, בעמ' 218–220. לרעיון החמלה: אבי שגיא "בין אתיקה של חמלה לאתיקה של צדק" **צדק שלי, צדק שלך – צדק בין תרבויות** 173, 182 (ידידיה שטרן עורך (2010); אסף הרדוף "אילו היו מוגנים: המשגה מחודשת של הפגיעות האנושיות בבעלי חיים בדרך למשפט העתיד" **משפט וממשל** כה 143, 149–150 (2023).

¹¹² כבר היו מקרים שאדם קפץ מגג כדי להתאבד, והרג אדם בדרך למטה. זו העת לכתוב כי שיטות ההתאבדות הפופולריות הן ירייה, קפיצה, רעל, גז, תלייה, טביעה. שיקולי המתאבד לגבי השיטה כוללים כאב, סיכון לאחרים, מצב הגופה הצפוי, השפעה רגשית על אחרים ועוד. גיימיסון, לעיל ה"ש 74, בעמ' 101–107.

כל הפגיעות הללו אינן נגרמות בגין סיוע להתאבדות; הן נגרמות בגין התאבדות, וקשורות ליחס המשפטי והחברתי השלילי כלפיה.

3. פלונית: הדילוג על שאלת החמלה

באופן עקרוני, אם פעולה מסוימת אינה פסולה, אז גם הסיוע לה אינו פסול. הושטת יד לאחר היא ככלל פעולה סולידרית חיובית, כך למדנו בגן ובבית הספר. היא נותרת כזו בהכרח כאשר המניע לה הוא חמלה. סיוע לפעולה שאינה עבריינית – אינו צריך להיות מופלל אם התופעה עצמה אינה עבריינית. הטיעון שנותר בעד הפללת הסיוע הוא כנראה פטרנליזם, אך טיעון זה צריך להידחות: אם אנו סובלים את הפעולה, ראוי לסבול גם את הסיוע לה. לדוגמה אם אנו סובלים את הזנות, עלינו לסבול את הסיוע לזנות, כל עוד אינו סרסרות בתחפוש; אם אנו סובלים את הצריכה של אלכוהול על ידי קטינים, עלינו לסבול את הסיוע לכך כל עוד אינו פעולה לשלילת כושר התנגדות של קטינים. ניתן אומנם לגרוס כי בעוד "העברייין הראשי" נהנה מפטור ומחילה בגין גילו או מצוקתו, לא כן בנוגע למסייע. אולם אין בכך היגיון כאשר המסייע פועל ממניע של חמלה או סולידריות. אין היגיון להימנע מהפללת הזנות מזה ולבקש להפיל את מי שמסייע לזנות מזה בלי להרוויח על גב הזנות מזה. אין היגיון לפטור קטין מאחריות לצריכת אלכוהול מודעת מזה, ולהרשיע את מי שקנה עבורו אלכוהול ולא הרוויח מכך דבר מזה. אין היגיון בהפללתו של הסיוע האמפתי.

בפסק דין פלונית אין כל מידע שלפיו פלונית דחפה את פלוני להתאבד, לחצה עליו או נהגה בו בחוסר כבוד.¹¹³ אין מידע על כך שהיא הרוויחה משהו מהתאבדותו או ממותו. פלוני ניסה להתאבד עוד בטרם פגש את פלונית, ובאותה דרך ממש. אשפוזו במחלקה הפסיכיאטרית לא העלים את רצונו למות. פלונית נהגה כלפיו בחברות, מתוך שותפות גורל או שותפות מצוקה של שני אנשים שחוו רצון להפסיק לחיות. אין לנו חלון ליקום המקביל, אך ייתכן שגם בו היה פלוני מתאבד מאוחר יותר ללא פלונית, לאחר החלמת רגליו או לאחר אשפוזו, בלי שנותר את מי להאשים בהתאבדותו. מי שנחוש למות – ימצא את הדרך לכך, עם עזרה או בלעדיה. בשום אופן איני כותב שהדבר הנכון לעשות הוא להציע אקדח, רעל או מעלית לגג לכל אדם שמבקש להתאבד. אדרבא, ברור לי שהדבר הנכון להציע הוא חמלה ותמיכה נפשית, ניסיון להצביע על האור בסיום המנהרה החשוכה שבה מצוי האדם שמבקש להתאבד. אולם לא נכון להפיל ולשפוט את מי שסייע לאדם אחר להתאבד, לפחות כאשר המניע לסיוע הוא חמלה או קרבה חברתית או משפחתית. בעוד רצח הוא ביטוי קיצוני להיעדר חמלה, סיוע להתאבדות עשוי להיות פעולה של חברות, חמלה וחסד.

אומנם, ניתן לגרוס כי הטענה שלעיל אינה תקפה בנוגע למי שמאושפז במחלקה פסיכיאטרית סגורה, ואינו מסוגל להחליט עבור עצמו. אולם באופן כללי, רחוק ממובן מאליו שהמדינה מאשפזת בכפייה אדם כדי להגן עליו מפני עצמו, על רקע בחירתו לנסות ולסיים את חייו, ועוד תחת המסגרת של "טיפול בחולי נפש".¹¹⁴ התאבדות אינה נחלתם הבלעדית של חולי נפש, ותיוגה ככזו הוא חלק מהסיבות שהמשפט

¹¹³ בהגדה לפרשה אמריקנית בנוגע לאחריותה של קרטר למותו של ידידה: Commonwealth v. Carter, 52 N.E.3d 1054 (Mass. 2016); 115 N.E.3d 559 (2019). Commonwealth v. Carter 481 Mass. 352.

¹¹⁴ ראו ס' 9 לחוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א–1991.

והחברה ממשיכים להיכשל להילחם בה. באופן קונקרטי אין בפסק הדין כל מידע על שהייתה סיבה לאשפז את פלוני, לבד מניסיון ההתאבדות המוקדם שלו. לבד מכך, אם אין זה נכון לאפשר לאדם המאושפז לבחור בעצמו למות, נוכח הפקפוק ביכולתו המנטלית, ספק אם נכון לשפוט מאושפזת באותה מחלקה ממש על סיועה בכך.

העמדה של פלונית לדין, הרשעתה וענישתה – לא הצילו את פלוני, וספק אם תרמו להצלתו של מישהו או אפילו להגנה סמלית על הרעיון המופשט של קדושת החיים. שישה חודשי עבודות שירות שהוטלו על אישה עלומה שאיננו יודעים דבר על זהותה, למעט היותה עצמה מאושפזת במחלקה הפסיכיאטרית – אינם עושים דבר לבד מביטוי חוסר הנוחות של בית המשפט עם בחירתו להרשיע. ספק רב אם היה ראוי להעמיד את פלונית לדין. זו גם הייתה עמדתו של השופט גרוסקופף, אך הוא כתב בקצרה שאין לו מה לעשות משום שהוכחו יסודות העבירה. אולם שאלת התקיימותם של יסודות העבירה אינה רלוונטית כלל לטענת הגנה מן הצדק. איזו משמעות נותרה לטענת ההגנה מן הצדק בזווית התוקפת את ההעמדה לדין, בעקבות פסק דין **רותם**,¹¹⁵ אם ידי בית המשפט נכבלות בגין קיומם של יסודות העבירה?

מן העבר השני של ההגנה מן הצדק ניצבת טענת האכיפה הבררנית, ובענייננו האצבע המאשימה כלפי בית החולים הדסה, אצבע שהתביעה ובית המשפט העדיפו לדחות. מדוע לדחות? קל יותר להטיל אחריות פלילית על מטופלת הלוקה בנפשה ובשכלה מאשר על תאגיד גדול וחזק. במקרה או שלא, זהו אותו תאגיד ששלושה עשורים לפני פסק דין פלונית נתבע על ידי משפחתו של מאושפז שחמק מהמחלקה והתאבד.¹¹⁶ ניתן היה לשער שמישהו ילמד שם את הלקח. אבל אולי לקח חשוב יותר הוא שאז והיום המשפט הפלילי אינו חובב יריבים במשקל כבד.¹¹⁷

4. פלוני בראי הנרטיב: ניצחונה של הבושה

נרטיב הוא סיפור שמוצג על דבר שקרה, הדרך שבה אנו תופסים ומסדרים את חווייתנו. משמעותו אינה תלויה במספר בלבד, אלא גם בשומע ובהיזון ההדדי ביניהם. הנרטיב הוא גשר תרבותי בין הפרט לקהילה, בספקו דרך לספר אירועים ולהסביר כיצד העולם פועל בהתבסס על הבנות קיימות.¹¹⁸ תיאוריית הנרטיב מדגישה שני מאפיינים של סיפורים שחיוניים כדי להבין כיצד המשפט מפיק משמעות: ראשית, בין רכיבים שונים בסיפור מתקיים הידוד שמשנה את משמעותו של כל אחד מהם כשלעצמו, ולכן יש להעריך את כולם ביחד; שנית, הסיפור בכללותו מקביל למודלים קיימים מוכרים של התנהגות אנושית.¹¹⁹ לבחירת הנרטיב

¹¹⁵ בפסק דין זה קבע בית המשפט העליון כי אין בדין טענת הגנה עצמאית נגד העמדה לדין במסגרת "דוקטרינת הביקורת המנהלית", וניתן לטעון נגד העמדה לדין רק במסגרת טענת ההגנה מן הצדק דנ"פ 5387/20 **רותם נ' מדינת ישראל** (נבו 15.12.2021). לביקורת על דנ"פ רותם ראו: הרדוף **אשמות**, לעיל ה"ש 37.
¹¹⁶ רע"א 1412/94 **הסתדרות מדיציניית הדסה נ' גלעד**, פ"ד מט(2) 516, פס' 5 (1995).

¹¹⁷ הרדוף וסיטבון, לעיל ה"ש 69.

¹¹⁸ Lynne ; Susan Bandes, *Empathy, Narrative, and Victim Impact Statements*, 63 U. CHI. L. REV. 361, 385 (1996); Henderson, *Without Narrative: Child Sexual Abuse*, 4 VA. J. SOC. POL'Y & L. 479, 483 (1997); Martha Merrill Umphrey, *The Dialogics of Legal Meaning: Spectacular Trials, the Unwritten Law, and Narratives of Criminal Responsibility*, 33 LAW & SOC'Y REV. 393, 402–03 (1999); נעמי חנס ושרון חנס "נרטיבים משפטיים של רצח בספרות: פיקציות המאירות תהליכים משפטיים" **דין ודברים** ה' 47, 53 (2000); יונתן יובל "צדק נרטיבי" **מחקרי משפט** יח 283, 286 (2002).

¹¹⁹ Lisa Kern Griffin, *Narrative, Truth, and Trial*, 101 GEO. L.J. 281, 286 (2013).

יש משמעות פוליטית.¹²⁰ הנרטיב השיפוטי מנתב את שחזור המציאות בכיוון אידיאולוגי ומצניע כיוונים אפשריים אחרים.¹²¹

הכיוון שהוצנע בענייננו נגע לפרטים שאינם חלק מיסודות העבירה, אולם הם מרכיב קריטי בדיון נורמטיבי בפרשה, דיון שכאמור לא נערך. מי היה פלוני? מה אנו יודעים עליו, לבד מכך ש"היה איש יקר ומוכשר בינינו, ואיננו עוד?"¹²² במה היה מוכשר? את מי אהבה נפשו? מי אהב אותו? כיצד הגדיר את עצמו? מה אהב לעשות? מה חלם לעשות? אילו חלומות הגשים ואילו אכזבות נחל? מדוע בחר להתאבד? כמה זמן חשב על כך? את מי שיתף לפני הניסיון הראשון? כיצד הגיבה סביבתו? כיצד חש לאחר שהתעורר מאושפז ושביר רגליים? מדוע אשפוזו לא הצליח לדכא את רצונו להתאבד? מדוע שב ובחר לנסות להתאבד באותה דרך, של קפיצה מבניין? מה היו מחשבותיו האחרונות? האם חווה הקלה או צער? מה חשב על פלונית ומה חש כלפיה? האם העלה בדעתו כי היא תואשם בסיוע להתאבדותו? אילו היה שורד ופלונית הייתה נאשמת, האם היה מדבר להגנתה או מתנצל בפניה, או שמא תוקף אותה? אילו היה שורד, האם היה מנסה שוב להתאבד בחלוף הזמן?

כל השאלות הללו ואחרות – כלל לא נשאלו בפסק הדין, ולמצער כלל לא נענו. פרטי הזהות היבשים של מי שאפילו לא זכה לכינוי "פלוני" אלא כונה "המנוח" בלבד, מילה המגדירה אותו על פי היותו מת – נמחקו לחלוטין. נרטיב החיים שלו – נותר בחוץ. נותר רק נרטיב המוות, ואף לגביו רק קמצוץ, קמצוץ שרובו האשמה לפלונית, שכמו פלוני עצמו – גם עליה איננו יודעים כמעט דבר, למעט על תכניתה להתאבד ועל עזרתה לפלוני. המשפט הפלילי אדיש למיהותו של פלוני ולמיהותו של פלונית, אדיש לכל מה שהפך את חייהם לייחודיים ולבעלי ערך. אחרי כל זאת, המשפט אינו בוש לדבר על קדושת החיים. בחירותיו של בית המשפט שלא להתייחס לכל אלו – נושאות משמעות נרטיבית. בית המשפט מהדהד את התפיסה החד-מימדית כלפי התאבדות וכלפי סיוע להתאבדות. לבד מכך הוא מהדהד ומנציח את תפיסת הבושה בהתאבדות, ואת מה שקיים במדינות רבות ובמדינתנו: תרבות שתיקה, הסתרה וטשטוש בנוגע להתאבדויות. התאבדות נתפסת כסוגיה מאיימת, הישרת מבט למוות, עד כדי חשש מביטוי המילה, כמו "סרטן".¹²³ הפחד ניכר בפסק הדין, וגם הבושה.

סיכום

פלונית הורשעה בסיוע להתאבדותו של פלוני, ברוב דעות, לצד אזכור רעיון קדושת החיים:

"במציאות המורכבת של ימינו, אנו שומעים לעיתים תכופות על אלו הסובלים בעקבות המלחמה הקשה מפגיעות נפש כאלו ואחרות, אשר מובילות אותם במקרי קיצון ליטול את חייהם. עקרון קדושת החיים יפה ומחייב גם כאשר מי שבוחר לסטות ממנו הוא מי שחייו שלו מוטלים על הכף.

¹²⁰ Jody Armour, *Just Deserts: Narrative, Perspective, Choice, and Blame*, 57 U. PITT. L. REV. 525, 525 (1996).

¹²¹ יובל, לעיל ה"ש 118, בעמ' 287.

¹²² פסק דין פלונית, לעיל ה"ש 1, בפס' 9 לפסק הדין של השופט גרוסקופף.

¹²³ גיימסון, לעיל ה"ש 74, בעמ' 215; אברמי, לעיל ה"ש 75, בעמ' 22.

מן הראוי כי המסר שיצא מבית משפט זה אינו מסר של השלמה עם רוע הגזרה, אלא מסר של ערבות הדדית, הושטת יד לעזרה, אחריות חברתית ודאגה עמוקה לזולת".¹²⁴

מבחינה משפטית, הרשעתה של פלונית אפשרית, וגם זיכוייה. לצד זאת, הניתוח השיפוטי הדוקטרינרי של העבירה אינו מדויק. הרכיב "המסייע" אינו מוסק מהנגזרת הנוגעת לסיוע, ואף שהמהלך השיפוטי אינו מופרך – הוא אינו נכון, ושגגה זו היא הזדמנות להביט בדיסהרמוניה בחוק העונשין ולהתחיל לחשוב על תיקונה. אף שהעבירה אינה כוללת רכיב של תוצאה, כפי שכתב השופט אלרון, בניגוד לדבריו היא אינה יכולה להתגבש ללא התאבדות. מבחינה נורמטיבית, בפסק הדין אין כל דיון שיפוטי בתכלית העבירה, לבד מאמירות סתמיות על קדושת החיים. אולם אלו אינן מסבירות את העבירה, את גבולותיה ואת הגיונה. מוטב היה לדעתי להימנע מהעמדתה של פלונית לדין, ומוטב לבטל את עבירת הסיוע להתאבדות.¹²⁵

כתבתי לעיל כי המדינה מעדיפה למצוא אשמה חלשה מאשר להתגושש עם תאגיד, ושהיא מבכרת יריבים חלשים. בדומה, קל יותר לכתוב בפסק הדין אמירה סתמית על התופעה המצערת של התאבדויות בעקבות המלחמה, אך קשה בהרבה להפנות אצבע מאשימה כלפי צה"ל שתופעת ההתאבדות בו רחבה ועמוקה, וכלפי מדינת ישראל שבמקום להיאבק לטובת הלומי הקרב שלה, נאבקה בהם. קל לדבר בצער על אלו שמתאבדים בעקבות המלחמה, וקשה לסייע לניצולי הטבח ולבני משפחותיהם. אם אומנם החיים קדושים, על המדינה להיות ערה לזירות שאליהן היא מכניסה אנשים למצוקה נפשית קשה, להימנע מכך כפי יכולתה, ולמצער להושיט יד לטיפול בהמשך הדרך, לאחר שהיא עצמה הובילה למצוקה או לא מנעה אותה.

למול נחרצות השימוש השיפוטי בסעיף 302 לחוק, בלתי אפשרי להצדיק ואפילו להבין את היותו זנוח כמעט לחלוטין. הסעיף מעלה קשיים וסתירות במישורים הדוקטרינריים והנורמטיביים. הגיעה העת לשחרר את היד המושטת לעזרה. בד בבד על המשפט לתור אחר כלים חלופיים לצמצום הגורמים לתופעת ההתאבדות, להיאבק בשיפוטיות כלפי אלו הזקוקים לסיוע נפשי בכלל וכלפי אלו החווים מחשבות על התאבדות. עליו להפסיק לטשטש את האמת ואת הפרטים כאילו כל מילה מכאיבה ומבישה. הכאב לא יפחת אם נסתיר אותו.

אפילוג: פרידה מריטה

את ריטה ארז, אמה של זוגתי, הכרתי מרחוק, בטקסט תחילה, בקול בהמשך, ורק לבסוף פנים אל פנים. חוויתי אותה כאנרגטית, שמחה עם צחוק גועש ורועם, אופטימית, נדיבה, נון-קונפורמיסטית, חכמה, קולחת, יוצאת דופן, פתוחה, כנה ואמיתית בכל רגע. ריטה הייתה כוח טבע, זרז לשינוי ומקור לצמיחה, מעיין של אמת – אמת רכה ואמת קשה. ניהלנו שיחות ארוכות רבות בה שיתפנו בחוויות ומחשבות, והיה לנו חיבור

¹²⁴ פסק דין פלונית, לעיל ה"ש 1, בפס' 70 לפסק הדין של השופט אלרון.

¹²⁵ דיון עצמאי בשידול להתאבדות מצריך פרספקטיבה קשורה אך שונה למדי. למשדל קשה יותר לייחס אמפתיה ורעות כלפי המתאבד, נוכח המטרה שההתאבדות תתבצע. אולם מי ששידל בהצלחה אדם להתאבד – ממילא ניתן לגשת אליו בכלים של עבירות ההמתה, מה שניתן לעשות גם לגבי הסיוע. ראו הרדוף "היד המאשימה", לעיל ה"ש 51, בעמ' 177–178.

רחב ועמוק. דיברנו על העבר, ההווה והעתיד, על תקוות, חלומות והגשמה. ריטה אהבה את המילה הכתובה ונהגה לומר שהכתב אינו משקר כמו הקול. היא אהבה שפות בכלל ויוונית בפרט: לדבר, לקרוא ולשיר. אהבה במיוחד את הספר "האלכימאי" ושידלה אותי בהצלחה לקרוא אותו, ולא כעסה כששמעה שלא אהבתי אותו כלל. ריטה סלדה מהיצמדות לטרנדיות, ואולי משום כך סלדה מהטבעונות שלי בהתחלה, בטרם הבינה את מקור בחירתה בטבעונות, האמפתיה. למען האמת גם מהמילה "אמפתיה" סלדה ריטה, אף שאת המילה "חמלה" דווקא חיבבה ("חם לה"), וגם את הרעיון של דאגה לאחר. ריטה לימדה מתמטיקה שנים רבות, בעיקר את המתקשים, ושינתה לטובה חיים של תלמידים. בשנים האחרונות לימדה יוגה והייתה עוגן של חיוביות ותקווה עבור נשים רבות. ריטה הייתה מהאנשים האהובים ביותר – מבחינת כמות אנשים ומבחינת עומק הרגש כלפיה.

בתחילת שנת 2025 חלתה. מזור לייסוריה ואפילו זיהוי מחלתה היו משימה שהרפואה המודרנית וההוליסטית כשלו בה. שמחת החיים דעכה ממנה, אף שלפרקים הבליחה ריטה המוכרת. היא החלה לדבר על המוות ועל חיי יקריה לאחר מותה. דיבורים אלו נתפסו בעיקר כביטוי לסרקזם, אף שגם כביטוי כזה היו מכאיבים. בבוקר שבת 19.4.2025 התעוררנו זוגתי ואני לשיחת טלפון מצמררת ולזעקה "אמא מתה!". בתוך ההלם והכאב ברור היה לנו שהיא מתה ממחלתה המסתורית. עד מהרה הבנו שריטה התאבדה במיטתה. נסענו בתחושת סיוט מטושטש לבית המשפחה. בתוך הכאב וההלם החלו התהיות – האומנם זה אמת, מדוע קרה הדבר, מה אפשר היה לעשות כדי למנוע. בני המשפחה החלו בטלפונים, כדי להתארגן ללוויה ולשבעה, וליידע את המשפחה הרחבה והחברים הרבים שאהבו את ריטה. המשפחה קיבלה במהרה החלטה לספר את הסיפור כפי שקרה, בלי לייפות ובלי לטשטש: לא "הלכה לעולמה" ולא "נפטרה", אלא "התאבדה". כך היה גם בלוויה, בשבעה, בשלושים ובכל יום ששמה עלה. בכאב הגדול של הפרידה, ובקושי הרב לעכל את האובדן ואת המעשה – החליטה המשפחה באומץ שלא להתבייש.

אומנם אין להתבייש באישה מופלאה מדהימה, שלא התביישה לומר את האמת שלה, לחיות אותה, ולבסוף למות אותה. ריטה בחרה, והלוואי שהייתה בוחרת אחרת, אך את שבחרה אין לשנות. אני חושב עליה ברגעיה האחרונים, לבדה במיטתה, ותוהה מה היה מסיט אותה מהבחירה. אם לא היה כדבר הזה, אני תוהה אם הייתה מתנחמת ביד שמושטת לה ובפנים אוהבים, מלאי צער וחמלה, שמביטים בה ואוהבים אותה גם בשעת הפרידה. ריטה יקרה: צחוקך המתפרץ והגועש עדיין מהדהד באוזניי. אני אוהב אותך, זוכר אותך ומתגעגע אלייך.